

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ZİYA PAŞA nın ŞİİRLERİ

**Terciibent - Terkıbıent - Gazeller -
Zafername - Harabat Mukaddemesi**

Vasfi Mahir Kocatürk'ün önsözüyle.

E D E B İ Y A T Y A Y İ N E V İ
Denizciler Caddesi, 58/C
A N K A R A

ZİYA PAŞANIN ŞİİRLERİ

I. Basım 1959

II. Basım 1967

AYYILDIZ MATBAASI A. Ş.
ANKARA — 1967

Ö N S Ö Z

ZİYA PAŞA'NIN HAYATI :

Abdülhamit Ziyaettin, Ziya Paşa, 1825 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Galata Gümrüğü kâtiplerinden Erzurum'lu Ferdettin Efendi'dir. Ailesinin hali vakti yerinde idi. İlk tahsilini Bayazıt rüşdiye mektebinde yaptı. Çocukluğunda, Âşık Garip, Âşık Kerem, Âşık Ömer ve Gevheri gibi saz şairlerinin şiirlerini dinlemiş ve okumuştur. Hususî öğretmenlerden ders alarak arapça ve farsça öğrendi, sonra kendi kendine çalışıp bu bilgilerini mükemmel bir hale getirdi. Arap, fars ve Türk edebiyatlarından birçok eserler okuyarak onları taklitle şiirler yazmağa başladı.

İlk gençliğinde Babiâli'nin Sadaret Mektubi Kalemi'nde memurluk almıştı. Burada devrin edebiyata meraklı bazı gençleriyle arkadaşlık etti. Bir müddet sonra, Encümen-i Şuara'yı teşkil eden divan şairleri arasına katıldı ve çok geçmeden şiirleriyle tanındı. Babiâli'deki memurluğunda da, zekâsı, bilgisi ve başarısıyla göze çarpmış; dairesinin âmiri olan Sadaret Mektupçusu Mahmut Nedim'in (sonradan Mahmut Nedim Paşa) sevgisini ve dostluğunu kazanmıştı. Otuz yaşlarında, bu vasıta ile Büyük Reşit Paşa tarafından tanınıp korunarak Saray'da mabeyin kâtipliğine tâyin edildi. Âmirlerinden gördüğü teşvikle kısa zamanda fransızca öğrendi ve Avrupa eserleri okumağa başladı. Bu çevrede de kendini göstermiş ve işindeki başarısı, zekâsı, zarafeti, bilhassa kasideleri sayesinde, Sultan Abdülaziz'in büyük teveccühünü kazan-

mış, Padişahın hususî sohbetlerine katılacak derecede yükselmişti. Fakat, bu teveccüh ve bundan faydalanarak gösterdiği siyasî temayüller, Âli ve Fuat Paşa'larla arasının açılmasına sebep oldu. Kendisini Zaptiye Nezareti müsteşarlığına tâyin ederek Saraydan uzaklaştırdılar. Bundan sonra, Kıbrıs mutasarrıflığı, Meclis-i Valâ âzâlığı, Beylikçilik, Bosna bölgesi müfettişliği, Deavi Nezareti, Amasya mutasarrıflığı, Canik mutasarrıflığı, tekrar Meclis-i Valâ âzâlığı memuriyetlerinde bulundu. Bir yandan Âli ve Fuat Paşaların siyasetini ince alaylarla tenkid ederek onları Padişahın gözünden ve dolayısıyla mevkiilerinden düşürmeğe çalışıyor ve tekrar Padişaha sokularak Devlet idaresinde mühim roller oynayacak yerler almanın yollarını arıyordu. Padişahın kendisine karşı olan sevgisi sayesinde ara sıra İstanbul'da mühim mevkilere getirilmesine rağmen, Âli ve Fuat Paşaların hâkim nüfuzu ile Saraya yanaştırılmıyarak çok kere uzaklarda dolaştırıldı.

1867 yılında tekrar Kıbrıs mutasarrıflığına tâyin edilince, gitmiyerek, Namık Kemal'le birlikte ve Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa'nın maddî yardımı ile Avrupa'ya kaçtı; Paris'de, Londra'da ve İsviçre'de bulundu. Buralarda bastırıp yurda gönderdikleri eserlerde, bilhassa **Hürriyet** gazetesinde, istibdat rejimi aleyhine ve en çok Âli Paşa'ya karşı şiddetli yazılar yayımladı. Bir yandan da manzum ve mensur edebî eserler vermeye devam etti. Âli Paşa'nın ölümünden sonra, 1872'de Abdülaziz tarafından affedilip yurda dönerek İcra Cemiyeti Reisliğine tâyin edildi. Çok geçmeden bu işten çıkarılıp bir müddet sonra Şûrayı Devlet âzâlığına getirildi. Artık Padişahın eski teveccühünü görmüyordu, vazifesi de kendisini maddeten ve mânen tatmin etmiyordu. Abdülâziz'in tahttan indirilmesi hâdisesinde el altından yardımcı rol oynadı. 1876'da Beşinci Murat'ın tahta çıkmasıyle Mabeyni Hümayun başkâtibi ol-

du. Fakat, aynı gün içinde, Magosa'da bulunan Namık Kemal'in serbest bırakılması için ısrar etmekle sadrazam Rüstü Paşa'yı kızdırdığından, bu vazifesi geri alınarak birkaç gün sonra Maarif Müsteşarlığına tâyin edildi.

İkinci Abdülhamit, padişah olduktan bir müddet sonra, Ziya Bey'i vezir rütbesiyle paşa yaparak Suriye Valiliğine gönderdi. Fakat içinden onu sevmiyor, Abdülâziz'i tahttan indirenlerin hepsiyle birlikte ona karşı da hıncı duyuyordu. Üç buçuk ay sonra Paşa'yı Suriye'de başarısız göstererek Konya'ya nakletti. Bir yıl sonra aynı şekilde Adana'ya gönderdi. Orada hakkında yapılan şikâyetleri incelemek ve gerekirse kendisine işten el çektirmek üzere selâhiyetli memur yolladı. Çeşitli tesirlerle vücudu yıpranmış olan ve son yıllarda kendisine karşı yapılan hareketlerin mânasını çok iyi anlayan Ziya Paşa, bu üzüntülerin de eklenmesiyle, büsbütün hasta olarak 1880 yılında sirozdan öldü. Mezarı Adana'da Ulu Cami avlusundadır. Belli eserleri şunlardır:

Şiirler, Makaleler, Zafername Şerhi, Rüya, Name-i Âmal, Harabat. Bu kitaba şiirlerinden çoğu, bilhassa esas şahsiyetini temsil edenler alınmış, tamamıyla eski ruhta olan bir kısım şiirleri bırakılmıştır.

ZİYA PAŞA'NIN ŞİİRLERİ

Harabat'ın önsözünde onbeş yaşından beri şiirle uğraştığını söyleyen Ziya Paşa'nın ilk yazdıkları ve yetişme çağı eserleri elde bulunmuyor. Süleyman Nazif tarafından "şairin el yazısı ile olan şiir mecmuası"na dayanılarak yayımlanan kitaptaki¹ şiirleri hep olgunluk çağı mahsulüdür. Ziya, bu şiirlerinde, klâsik divan edebiyatına ondokuzuncu yüzyılın Avrupa tesiriyle yenileşmiş ruhunu ekleyen bir divan şairidir. Divan şiirinde de, o zaman hâ-

(1) Külliyyat-ı Ziya Paşa, nazım kısmı, 1924 İstanbul

kim olan Vâsıf tarzından ziyade, aralarına katıldığı Encümen-i Şuara şairleri gibi, eski üstatların yolunda yürüy-en, hemen bütün büyük şairleri az çok temsil etmekle beraber daha çok Ruhi, Nabi ve İzzet Molla taraflarına meyleden asil edalı bir şairdir. Tamamiyle eski ruhta olan münacat, nât, mersiye, kaside, şarkı ve tarihleri ile gazellerinin bir kısmı sadece kudret eseridir. Bunlarda, sağlam ve mükemmel bir dille birlikte klâsik mazmunlara tam bir hâkimiyet, tasvir ve ifadede şahsiyet vardır. Yer yer, âşıkane, rindane, hakimane, hicivli ve istihzalı mısrağlara rastlanmaktadır:

Renc-i hatır vermesin feryad ü efganlar sana,
Gül'izarım, sen hemen sağ ol, feda canlar sana!
Sen ki şah-ı hüsn ü ansın, elverir mi, sevdiğim,
Dilşikenlikler, bu nakz-ı ahd ü peymanlar sana?

Ey saba, esme, nigârım uykuda;
Sevdiğim, çeşm-i humarım uykuda.
Değme, lûtfet, gül'izarım uykuda,
Çin seheridir, nazlı yârim uykuda..

Rind-i âlimeşrebim, humhane-i endişede
Tas-ı mâkûs-ü felek bir cür'adan olmaz bana.

Vâkıf isen çihanın encamına, elemden
Né ıstırap arzet, ne piç ü tap göster!

Perde perde san'at ibraz etmeğe Üstad-ı Sun'
Bir tiyatrohane yapmış, sonra âlem koymuş ad.

Çekenler gûşmal-i tali-i nasazdan âzar
Eder tambur veş mızrab-ı istidattan feryat.

Olaydı olduğu hale rızası insanın
Bu rütbe olmaz idi çok belâsı insanın.

Hezar şekle girer her nefeste halk-ı cihan
Kabul olunsu eğer her duası insanın.

Herkes zebun-u fikr-i maaş oldu asrda,
Evvelki şevk-i meclis-i rindane kalmadı.
Taşlar yedirdi nan yerine bir zaman felek,
Nan verdi şimdi, ah ki dendane kalmadı.

Tevsi-i maişette bütün zıkr ile fikrin;
Şeyhim, ne zaman, söyle, müselman olacaksın?

Rindi yaklaştırmamak ister civar-ı cennete,
Vâzın bu hayhuyu hep sınır kavgasıdır.

Şairin bu şiirlerinde göze çarpan düşünce ve araştır-
ma hususiyeti birkaç müseddesinde daha genişlemiş ola-
rak kendini gösteriyor.

Âlem hayalhane-i hikmetfeşanedir,
Kevn ü fesat şive-i hükm-ü zamanedir,

Hesti yü nisti-i cihan hep bahanedir,
Mecmua-i dü kevn seraser fesanedir,

Bu kârgâh-ı sun' acep dershanedir,
Her nakşı bir kitab-ı ledünden nişanedir.

mısrağlariyle başhyan altılı terciibendinin aşağıdaki kıs-
mı, Nabi'nin meşhur **Muhammesi**'nin bir başka şekli gibi-
dir:

Konmuş bu çarsuya bir ayine-i hayat,
Suretver olmuş onda temasil-i kâinat.

Tutmuş cihanı pertev-i mişkât-ı veçh-i zat,
Cevher kadim ü reng-i tesavir bisebat...

Bu kârgâh-ı sun' acep dershanedir,
Her nakşı bir kitab-ı ledünden nişanedir.

Ruh ve eda klâsik, şarkkâri; düşünme var, fakat yeni değil; felsefe, kâinat ve Tanrı kudreti karşısında âcizlik, şaşkınlık ve hayranlıktan ibaret. Bunun devamı durumunda olan büyük ve meşhur **Tercüibend**'i aynı ruhun çok daha geniş bir şekilde ifadesidir. Namık Kemal'in

Terci ile fikri kıldın ilâ

mısrâğı ile övülen bu büyük manzume, kâinat ve insanlık tarihini kötümser bir görüşle özetliyerek birtakım duygular ve düşünceler ifade etmektedir. İçinde

Ecram-ı binihaye ile pürdür asüman,
Nispet olunsa zerre değildir bu hakidan.
Bin şems-i tabidar, bezeran meh-i münir,
Yüz bin sevabit ü nice seyyare-i ayan...
Her şems eder tevabi-i mahsusasiyle seyr,
Her tâbie tevabi-i uhra eder kıran.

Lübbü lehib-i nâr ile bir gûy-ü ateşin,
Kışrı mecari-i yem ü nehr ile çakiçâk.

Her şahs nefsi unsuruna nispet eyleyip
Aklınca bir ilâh-ı müşahhas eder murat.
Yekdiğere ne rütbe muhalifse şahs ü akl
Âlemde ol kadar mütehaliftir itikat.
Hikmet budur ki âharına hasm ilur bilip
Her kavm kendi mesleğini menhec-i sedat.

gibi yeni bilgi belirtileri ile klâsik düşünüşten modern ilme doğru taşın görüş ve tahliller;

Ya Rab, nedir bu keşmekeş-i derd ü ihtiyaç,
İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nanadır!

Mazluma zalim eyler iken zulm ü gadr ü âl
Kârında asim olduğunu eylemez hayal.

Emval-i halkı sârık alıp sârıkım demez,
Katil vebal-i katle dahi vermez ihtimal.

gibi hakimane duygu ve düşünceler;

Güller güler, figanla geçer ömr-ü andelip;
Bimar ihtizarda, ücret diler tabip.

Manend-i lâşe nâş-ı tüvanger zelil ü hâr,
Kerkes misal varis ü gassal naşekip.

Balin-i naza .hace-i şehr eyler ittikâ,
Hâk-i mezellet üzre yatar aç bir garip.

einsinden acı sosyal tespitler vardır. Şair burada ondo-kuzuncu yüzyılın getirdiği tabii tekâmülle, eski divan şiiri düşünüşü yanında yeni ve daha toplu fikirler göstermek-te ise de, umumî olarak belli ve sistemli modern bir ha-yat görüşü taşıyor. Âlem hakkında;

Peyvestedir sevhili girdap-ı hayrete
Bir bahrdır ki hâsılı bu bahr-i bikeran..

diyen ve her bölümünün sonunda;

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizül fuhul!

nakaratını tekrarlıyan bu manzume de, Tanrı kudretinin ifadesi telâkki edilen hayat ve kâinat karşısında âcizlik

ve hayretle bitiyor. Bununla beraber, divan şiirinin mütেকâmil ve kuvvetli bir örneğidir. Şairde düşünücülük ve araştırmacılık hususiyeti gösteren, **Terkibibent** ve diğer sosyal politik şiirlerine ilk merhale olan bir manzumedir. Nabi'nin **Muhammes**'i ile Fikret'in **Tarih-i Kadim**'i arasında bir köprü gibidir.

Bu gözden geçirdiğimiz şiirler, Ziya Paşa'nın, nispeten gençliğine ve hayatının kırılganlık acıları ile henüz karşılaşmadığı zamanlara aittir. Kendisi siyasi çevrede sevilen ve sakınılan bir şahsiyet olduktan sonra edebî mahsulleri de başkalaşır. Mutasarrıflık adı altında Kıbrıs'a uzaklaştırılmış, orada felâketler geçirmiş, İstanbul'a dönüp bir müddet Meclis-i Valâ âzalığı ettikten sonra, hasta hasta ve zorla Amasya mutasarrıflığına gönderilmiştir. Şiirde yeni bir devreye girdiğini müjdeler gibi görünen **Amasya Gazeli** bu başkalaşımın ilk belirisidir. Divan şairi, umumî ve soyut mazmunlardan uzaklaşarak, kendini kendi çevresi içinde anlatıyor:

Zannetme ben Amasya'da paşalık eyledim;
Buldu'm yetim halkını, babalık eyledim.

Dilhahım üzre bir işe baş olmadım, dirîğ!
Mecliste gerçi ben dahi âzalık eyledim.

Ey hoş o şep ki yana yana bezm-i yârda.
Manned-i şem encümen-âralık eyledim!

Ne sofuya ne rinde yarandım zamanede,
Mescitte süpha, bezmde sahbalk eyledim.

Avrupa'ya kaçış, oradaki sıkıntılar, dönüşteki mahrumiyet, nihayet Abdülhamit'in darbeleri, şairin ruhunu gittikçe hassaslaştırmış, fikrini de olgunlaştırıp aydınlatarak eski kararsız ve soyut düşüncelerini hayata, gerçeğe ve sisteme bağlamıştır. Gene de ara sıra eski ruhun

kuvvetli hamleleri görünmekle beraber, hayatının bu safhalarının ifadesi olan şiirlerinde, çok kere vazıh ve müspet görüşlü, hayat ve memleket hakkında bir inanışa bağlı, belli bir gaye ile tenkid ve hücumlar yapan, inkılâpçı bir şahsiyet göze çarpmaktadır ki edebiyatımızda bir devrin ve tekâmülün ifadesi olan büyük şair Ziya Paşa işte buradadır. Bu hususiyetini gösteren şiirlerinin en başında meşhur **Terkibibent**'i gelmektedir.

Saki! Getir ol badeyi kim maye-i candır,
Aramdih-i akl-i melâmetzedegândır.

beytiyle başlayan bu uzun manzumenin ilk bölümü ve arada daha birçok yerleri eski ruh ve edanın yeni ve kudretli bir sesle devamıdır. Fakat birçok hikemî beyitleri, eski emsalinden daha canlı ve bilhassa ateşlidir:

Bibaht olanın bağına bir katrası düşmez
Bâran yerine dürr ü güher yağsa semadan.

Erbab-ı kemali çekemez nakıs olanlar:
Rencide olur dide-i huffaş ziyadan.

Yıldız arayıp gökte nice turfe müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu rehgüzerinde.

Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizamat
Bin türlü teseyyüp bulunur hanelerinde.

Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz,
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.

Zalim yine bir zulme giriftar olur âhır,
Elbette olur ev yıkanın hanesi viran.

Allaha sığın şahs-ı halimin gazabından:
Zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir.

Bet'asla necabet mi verir hiç üniforma:
Zerduz palan vursan eşek yine eşektir.

Betmeye olan anlaşılır meclis-i meyde:
İşret güher-i âdemi temyize mehenktir.
Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir,
Tekdir ile uslanmıyanın hakkı kötektir.
Nadanlar eder sohbet-i nadanla telezzüz:
Divanelerin hemdemi divane gerektir.

Bevval-i Çeh-i Zemzem'i lânetle anar halk,
Sen Kâbe gibi kendini hürmetle benam et!
Bir yerde ki yok nağmeni takdir edecek gûş,
Tazyi-i nefes eyleme, tebdil-i makam et!
Manend-i şecer nabit olur sabit olanlar:
Herhangi işin ehli isen onda sebat et!

Bu canlılık ve ateş, şairin, cemiyet düzeni kurmakla ilgili fikirler ve ihtiraslar taşımasından ve siyaset hayatına bizzat katılarak bu yolda mücadeleler yapıp ıstıraplar çekmiş olmasından ileri gelmektedir. Bundan dolayıdır ki eski divan şairinin tarafsız tahlil ve tehzilden ibaret kalan hikmetlerini aşarak savaşçı bir ruh göstermekte ve dünyanın bir an evvel düzelmesini Allahtan da heyecanla istemektedir:

Zalimleri adlin ne zaman hâk edecektir:
Mazlumların çıkmadadır göklere ahı!

ve gene bundan dolayıdır ki aşağıdaki beyitlerinde bütün divan şiiri hikmetlerinden daha keskin bir ruh vardır:

Kadı ola dâvacı ve muhızır dahi şahit;
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?

Af ile mübeşşer midir eshab-ı meratip,
Kanun-u ceza âcize mi hâs demektir?

Milyonla çalan mesned-i izzette serefraz,
Birkaç kuruşu mürtekibin cay-ı kürektir!

Zarif fakat icabında zalim politikacı Âli Paşa'yı göz önüne getirerek onun muhalefetçi şaire indirdiği nazik politika yumruklarını hatırlatan ve Hükümeti acı istihzalarla hicveden

Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm:
Şirin dahi kastetmesi cana gülerektir.

Evrak ile ilân olunur cümle havadis:
Elfaz ile terfih-i raiyyet yeni çıktı.

gibi beyitleri, gene bundan dolayı, derin birer hikemî söz olmanın üzerine bir politikacı karakterinin tahlilini ve bir devrin ruhunu eklemektedir.

Ziya Paşa bu uzun manzumesini meşhur **Terkibibent** sahibi Bağdathî Ruhi'ye hitap olan şu beyitle bitiriyor:

Meydan-ı sühande yok iken sen gibi bir er
Bir şair-i Rum oldu sana şimdi beraber.

Muallim Naci “Ziya Paşa burada övünmüyor, alçak gönüllülük gösteriyor.” dedi ve doğru söyledi. Namık Kemal bu şiirin değerini daha kesin bir şekilde tespit etti:

Terkîp ile şi'ri ettin ihya.

Gerçekten Ziya Paşa, bu manzumesiyle, çökme halinde bocalayan divan şiirini yeni bir ruhla diriltmiştir.

Aynı devirde ve daha sonra yazdığı gazellerinde, zaman zaman kendini hiç çekinmeden içine bıraktığı kudemavari rintlik ve kötümserlik vakarı yanında, daha açık, hiciv ve istihzalarla dolu, fakat inkılâpçı ve yapıcı bir ruh vardır:

Ne kanuna ne cebr ü zora ne hünkâra tâbidir,
Bu bendergehte herkes dirhem ü dinara tâbidir.

Müselsel bir esarettir zaruret her hükûmette:
Ki sultan nazıra, nazır da hizmetkâra tâbidir.
Ahali tâbi-i metbu'dur şaha hakikatte:
Yekûnun hükmü balâsındaki miktara tâbidir.

Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm;
Dolaştım mülk-ü islâmı, bütün viraneler gördüm.
Bulundum ben dahi darüşşifa-yı Babîâlî'de,
Felâtun'u beğenmez orda çok divaneler gördüm.

Hüner iş bilmemek, humk u cehalet kârdanlıktır,
Dirayet âciz aldatmak, zarafettir yalan şimdi.

Mürüvvet, merhamet derler biraz şey vardı âlemde;
İşi erbab-ı cahın cem'-i servettir heman şimdi.

Mukaddem su getirmek, testi kırmak bir idi amma,
Acceptir, mazhar-ı rüçhan olur testi kıran şimdi.

Son şiirlerinden biri olduğu ve istibdadın ezici yum-
rukları altında söylendiği anlaşılan

Bir zamanlar ben dahi düştüm belâ-yı gayrete,
Doğrulukla uğradım bin türlü derd ü zahmete.

Geh vatandan ayrılıp düştüm diyar-ı gurbete.
Âkıbet oldum giriftar işbu mühlik illete,

Veh, yazık sarfettiğim ömre, zamana, hizmete,
Fıkr için görmek beni kâfidir ehl-i ibrete.

Haylı demler bilmedim bais nedir bu halete.
Şimdi oldum, dostlar, vâkıf bu sırr ü hikmete:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

başlangıçlı bir başka terciibendi, devrin ahvali içinde ken-
di politika hayatının özeti ve kırıncılıklarının acı bir ifade-
sidir:

Kendimi bezleyleyip ıslah-ı Devlet uğruna
Ben neler çektim neler bu istikamet uğruna:
Hanümanım tarumar oldu hamiyet uğruna,
Berk ü barım hep perişan oldu gayret uğruna,
Nefsime zulmeyledim halka adalet uğruna,
Cism ü can ettim feda bu mülk ü millet uğruna,
Ben hele oldum telef gittim bu fikret uğruna...

Kırgınlık ıstıraplarından doğan hiciv ve istihzaların
en müthişleri, en zehirlipleri, Fikret'in **Han-ı Yağma'sına**
öncü gibi görünen bu manzumededir:

Feyz ise maksat mümaşat-ı zamana mail ol,
Fırka-i yağmageran-ı asra sen de dahil ol,

Hissene mahsulden her ne çıkarşa kail ol,
Her ne derlerse sana kaydeyleme, deryadil ol,

Hain ol ister sefih ister rezil ü cahil ol,
Tek sadakat fikrini etme, merama vâsil ol,

Rahat istersen bu pendimle, hulâsa, âmil ol:
Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

İmtizac ü aklda olsan dahi reşk-i melek
Çünkü sadıksın, ya huysuzdur adın yahut eşek.
Mümteziç derler eğer töhmette olsan müsterek.
Doğruluk derdiyle, aklın var ise, çekme emek;
İstesen de çünkü imkânsızdır icra eylemek...

Her kim ile hasbihal etsen acır gûya sana,
Halden senden ziyade kendi eyler iştikâ,

Menfaat bahsinde amma eylemez asla hayâ,
Bulsa ger fırsat sana eyler husumet evvelâ...

Çünkü etmezsin umurunda hıyanet irtikâp,
Uğradıkça derde baht ü talihe etme itap!

Rahat ü ikbal ile olmak dilersen kâmyap,
Çal, becer, uydur, mücazatından etme içtinap!

Ar ü namus ü hayâyı eyleme çokluk hesap,
Cümleden evvel fakat bir bâba eyle intisap!..

Sen düşersen kimseler gelmez senin imdadına,
Destgir oldukların hattâ yetişmez dadına,
Hande eylerler uzaktan cümlesi feryadına,
Dikkat etmez kimse istihkak u istidadına...
Var ise aklın eğer mecnun dedirme adına!..

Halini ecdadının tarihten etme sual,
Eyleme namus ü insaniyeti asla hayal!
Ömrünü rahat geçir: çingânelerden ibret al!..

Ondört bölüm olan bu manzumede her bölümün sonunda:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

beyti tekrarlanmaktadır. Bütün hayatında bu söylediğinin aksini yapan ve aksine hasret çeken bir ruhun ne müthiş ittiham ve istihza feryadı! Bütün acı kötümserliğine rağmen gene de yapıcı bir ruhla yükseltilen bu şikâyet haykırışının sebebini son bölüm açıklıyor:

Nerdesin sen, nerde, çık, ey mehdi-i sahipzukur!
Millet-i islâmı pamal eyledi ceys-i fütur.
Geçti naehl ellere, hayfa, zimam-ı her umur!

Ehl-i sıdk u istikamet asrda görmez sürur.
Ol sebepten söylemiş bu beyti bir sahipsuur:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Harabat'ın önsözünde, daha çocukken, Âşık Garip, Âşık Kerem, Âşık Ömer ve Gevheri gibi şairlerin şiirlerini okuduğunu bildiren şair, halk şiirine ve hece veznine de yabancı kalmamıştır.

Akşam olur güneş batar şimdi buradan,
Garip garip kaval çalar çoban dereden.
Pek körpesin, esirgesin seni Yaradan,
Gir koynuna kurt kapmasın, gel kuzucağım!

Âşıkları inandırır,
Yalan vâdeyle kandırır,
Bu huy seni utandırır,
Çok naz âşık usandırır.

başlangıçlı türküleri bestelenip zamanımıza kadar söyle-
negeldiği gibi Abdülâziz'e yazdığı

Derdinle görsen ne hale girdim
Varım canımı yoluna verdim,
Yıllarca vaslın özledim durdum,
Dünya gözüyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

başlangıçlı şarkısıyla de halk şiirini yüksek sınıf zevkine
ve duygularına uygulayan şairler arasına girmiştir.

Şiirlerinin en uzununu olan ve başlı başına bir eser durumunda bulunan **Zafername** bütün diğer şiirlerinden daha çok hayatı anlatan, doğrudan doğruya Âli Paşa'yı tasvir eden bir hicviyedir. Ziya bunu, altmış altı beyitlik bir kaside olarak, İzmit mutasarrıfı Fazıl Paşa ağzından yaz-

mış; karantine kâtipliğinden emekli Hayri Efendi'nin ağzından tahmis ederek uzun bir muhammes şekline sokmuş; sonra, bunun her beşliğini ayrı ayrı, Zaptiye müşiri Hüsnü Paşa ağzından, nesirle şerhederek **Zafername Şerhi** adlı bir kitap meydana getirmiştir. Eserde, Âli Paşa'nın, Girit isyanı üzerine oraya gidip ayaklanmayı idare-i maslahatla bastırması bahis konusu olmakta, bu hâdisedeki hareketleriyle birlikte, devrin siyasî manzarası içinde sadrazamın şahsî karakteri ve hususiyetleri de karikatürize edilmektedir:

Sıcacık halvet iken cariyeler ile yeri,
Turfe gûyalık ederken geceler bendeleri,
Bisebep terkederek böyle huzur u hazarı
İhtiyar eyledi bu kışta şu müşkül seferi,
Yoksa kim etmiş idi kendisini istiskal!

Ten-i nazendesi ne nazik igen pek de ne kart,
Kendine mani-i azm olmadı kânun ile mart,
Ona nispetle cebandır şücean-ı Ispart.
Askere verdi kumandayı misal-i Bonapart
Gerçi kim gelmedi hiç silsilesinde general.

Yirmi beş kıta sefine idi hükümünde Fidel,
Tuttu bir rum yapurun bir sene ikdama bedel.
Hiç bahriyeden agâh değilken evvel
Vermedi ablokada şan-ı Donanmaya hâlel.
İngiliz devletine olsa sezadır amiral...

Ne yazarsa olur itrasına mecbur cihan,
Ne yaparsa eder elbette taaccüp insan.
Ya nasıl olmasın âsarına âdem hayran:
Yazdığı şeylere Mümtaz ü Fuat alkışhan,
Gördüğü işlere **Takvim** ü **Ceride** tellâl.

Şeh-i Devran ile yok beynine hail perde,
Yad olunmaz şu kadar var ki adı mimberde.
Yoksa ol rütbe yürür hükmü ki herbir yerde
Padışahın adı vardır yalnız dillerde,
Zatıdır taht-ı Hükûmette hakikî faal.

Kime ne kendisinin karnı ya aç ya toksa?
Çok mudur parmak atıp her işe burnun soksa?
Geri versin diyelim zatına bunlar çoksa,
Kendinin gayret-i milliyesi koymaz, yoksa
Çekilir şey mi bu mihnet kişi olsa hammal?

Afitaba yüzünün varsa da veçh-i şebahi
Andırır tal'at-i maymunu ferahnaki mehi.
Onda kıl san'at-i Mevlâya serapa nigeşi:
Kad değil kamet-i matbuası, bir serv-i sehi;
Göz değil çeşm-i dilârası, yenabi-i zülâl!

Bezm-i adline müsavi çakıcı, tamburacı;
Meclisinde bir olur lâğutacı, usturacı;
Tanımaz çizmeçi ya losturacı, mosturacı;
Öyle nazik ki eğer şapkalı bir kunduracı
Evine gelse eder ta kapıdan istikbal.

Oratörler, avukatlar yanına gelse eğer
Onu ilzamda elbette kalılar mustar.
Bu değildir yalnız zat-ı şerifinde hüner,
Öyle bir cerbeze-i nutku da var kim eyler
Hasmının hakkı dahi olsa elinde iptal.

Mazhar olsa gazab-ı pâkine şir-i nerre
Dehşetinden dağılır cismi misal-i zerre.
Muziyat olmasın asayiş-i hale garre:
Kahrına uğramadı, uğrasalar bir kerre
Ne tavanlarda gezer fare ne dağlarda çakal.

Çünkü âlâ sözü eyler kötüsünden temyiz,
Nutku tesir eder olsa da gayetle veciz.
Ehl-i hacata olur her sühani şevkengiz:
Nakd-i vâdi ile hemyan-ı zaruret lebriz,
Zer-i nutku ile ceyb-i fukara malâmal.

Gerçek müellif, gerçek kahramanını başkaları ağzından her işneledikçe eserinin muhayyeli müelliflerini de bir yandan boyuna çuvaldızlamaktadır. Sonunda kendi dille-riyle onları da büsbütün maskara ediyor:

Olarak müstenid-i şime-i aff ü safhın
Nâtini Fâzıl eder, Hayri kulun da şerhin.
Genç iken söylememişti yine zemm ü kadhin,
Fâzıl-ı pire ateh gelse de söyler methin:
Soy köpek, kalmasa da dişleri, durmaz battal.

Ye's ü hırman ile benzim sararıp solmuş idi,
Ehl-i matlup saçımla sakalım yolmuş idi.
Galiba mihnet ile çille dahi dolmuş idi.
Mutasarrıflığa bir kıta sebep olmuş idi,
Bu kasidem beni valiliğe eyler isal.

Ve nihayet, kısa boylu, tutumlu, din ve imanının azlığı ile ittihamlı Âli Paşa'ya dua:

Kadd-i matbuu boyunca ola zılli memdut,
Lûtf u ihsanı gibi ömrü ola namâdut,
Din ü imanı kadar kesbede feyz ü ikbal!..

İçinde yeni konular, görüşler, kavramlar ve yeni ke-limeler bulunan **Zafername** de şekil ve ruh itibariyle eski-yâ bağlıdır; eskinin yenisidir. Divan edebiyatında onal-tıncı yüzyıldan beri örneklerine rastlanan ve Mantıkî'nın

İmam Pendi Kasidesi'nde, Güfti'nin çeşitli şahsiyetler hakkındaki tasvirlerinde, Havayı, Tırsı, Süruri ve Kâni gibi hezilcilerin eserlerinde tutulan yolun devamı ve tekâmülüdür. Fakat, Ziya, diğer siyasi - hikemi şiirlerinde olduğu gibi, bunda da bütün eski benzerlerini geride bırakmış; bilhassa, düpedüz hücum ve küfür gibi adilliklere düşmeyip eserini baştan aşağı ince ve zarif espriler üzerine kurmakla mühim bir üstünlük göstermiştir. Ayrıca kendi hayat ve karakterinde mühim bir yer alan korkunç alaycılığa geniş meydan açmakla şahsiyetinin en tam bir aynasını meydana getirmiştir. Namık Kemal bu esere hayrandır, **Tahrib-i Harabat**'da

Söz var ise **Name-i Zafer**'dir,
Ya şerhi ne dilnişin eserdir!

diyor. Gerçekten **Zafername** —nesir bahsinde incelenecek olan mensur şerhiyle birlikte— edebiyatımıza şeref veren nefis eserlerdendir.

Büyük bir antoloji olan **Harabat**'ın manzum önsözü de bir küçük eser sayılabilecek durumdadır. Eski tarzda bir tevhit-münacat ve bir nâten sonra, eserin niçin ve nasıl tertiplendiğini; müellifin şiire başlaması ile şiir ve şairlik hakkındaki düşüncelerini; Türk, İran, Arap şiirleri üzerinde görüşlerini anlatmaktadır. Şeyh Galip edasını andıran tevhit ve nât manzumeleri devri ve tarzı içinde kuvvetli, kudretli ve hattâ mükemmeldirler. Onlardan sonrası tamamiyle fikridir. Muayyen fikirleri anlatmak zoriyle ifadede ufak tefek kusurları hoş gören şair, diğer şiirlerinde de olduğu gibi, kâh eski kâh yeni görünmekte; bazan isabetsizliklere, bazan da gelişmelere düşmektedir. Günümüzdeki bilgiye göre eksik tarafları ve yanlışları da vardır. Fakat, bütün bunların yanında, daha geniş olmak üzere, mühim yeni fikirler, tahliller ve tenkidler de bu-

lunmaktadır. Bunlar arasında bilhassa şairlik telâkkisi ile Türk edebiyatı ve Türk şairleri hakkındaki düşünceleri dikkate değer. Onca:

Vardır iki şart-ı şairiyet:
Evvelkisi kabil-i hilkat.
Şair şair doğar anadan,
Âsarı görünür iptidadan.

Sani-i şürut-u şairiyet:
Tahsil-i maarif ü fazilet.
İlm olmasa şair olmaz insan,
Dilsiz söze kadir olmaz insan.
Gelse bir araya saye vü mihr,
Olmaz bir arada cehl ile şîr.
Olsa ne kadar kavi-tabiat,
Yoktur cahil sözünde kuvvet.

Şairin nasıl bir insan olduğunu da söylüyor. Burada yeni olarak Rousseau'nun, Hugo'nun anlayışlarına benzer tasvirler görüyoruz:

Çün hür olarak gelir vücuda,
Güçtür koma şairi kuyûda.
Mesken eder etmez işbu şehri,
Gûya ki görür cünun-u dehri.
Fikrini salâha salik eyler,
Bilmez ki umuma kemlik eyler.
Başlar o zamandan ihtilâfa,
Evzâ-ı umum ile hilâfa.
Hem başlar o demden iptilâlar,
Ömrünce mubareki belâlar!

Fakat arkadan, eski ve şarkkâri anlayış, bir garip tepki halinde meydana çıkarak evvelkilerle çelişiyor:

Bir şaire müntaha-yı maksat:
Bir şişe şarap, bir semenhat.

Âlemde budur hele mücerrep,
Olmaz işi şairin mürettep.

Bunun farkına varınca, kendi şahsiyeti, duyguları ve kaygıları ile ilgili bir şair tipi yaratarak şairin iç hayatı ile dış hayatını ayırıyor ve çelişmeyi düzeltmeğe çalışıyor.

Medhinde eğerçi eyler itra,
İşde sana eylemez mudara.
Şi'rinde diyen yalan dolan söz,
İşde sana söylemez yalan söz.

Şair olmak için ilim lâzım. Bedi, beyan ve dil bilgilerini, tarihi, arap edebiyatını ve bütün eskileri okuyup öğrenmeyi tavsiye ettikten sonra, daha mühim olmak üzere şunları söylüyor:

İster isen anlamak cihanı
Öğrenmeli Avrupa lisanı.
Onsuz kişi tam şair olmaz,
Bir kimse lisanla kâfir olmaz.

Fakat Avrupa eserlerinden örnek alırken dikkat etmeli:

Taklit ile aşlını unutma!
Milliyetini hakir tutma!

Burada modern bir ilmî tahlil yaparak milletlerin şahsiyetini belirtiyor ve Doğu, Batı edebiyatlarının tarihî hususiyetini isabetle tespit ediyor:

Fikretmeli ki Cenabı Bıçun
Ettikte beşerle arzı meskûn
Her iklime havas vermiş,
Her kavme mizac-ı has vermiş.
Mümkün müdür etme bir firengi
Afrika'da hemmizac-ı zengi?
Kabil mi ede Racine, Lamartine,
Nef'i gibi bir kaside tezyin?
Mümkün mü Senayi vü Farazdak
Molière gibi bir tiyatro yazmak?

Senayi'ler ve Farazdak'larla birlikte Fuzuli'lerin ve Nedim'lerin de Molière veya Shakespeare gibi eserler yazmadıkları ve yazamıyacak idikleri —bir gerçek olarak— çok söylenmiştir; hâlâ da söylenerek divan edebiyatının aleyhine kaydedilir. Fakat Racine'lerin ve Lamartine'lerin de Nef'i gibi bir kaside yazmadıkları ve yazamıyacakları aynı gerçektir ki —edebiyatların mukayese ve değerlendirilmesinde çok mânalı olmak üzere— memleketimizde ilk defa Ziya Paşa tarafından ifade edilmiştir.

İslâmî doğu edebiyatlarının antolojisini yaparken Orta Asya Türk şiirine yer vermeyi de ihmal etmiyen Osmanlı şairinin şu sözleri:

Çünkü bu dile, misal-i mader,
Oldu Çağatay lisanı mastar;
Terkeylemeğe hicap ettip,
Ondan dahi intihap ettim.
Malûm ola ta zaman ne olmuş,
Evvel ne imiş lisan, ne olmuş.

devrinden çok daha ileri ilmi bir düşünüş, dil ve edebiyatın tekâmülüne ait modern bir toplu görüştür ki, Fuat Köprülü ile edebiyat tarihimize giren bir realitenin ilk öncüsüdür.

Müellif, Osmanlı edebiyatından bahsederken de aynı toplu görüşle şiirimizi ve şairlerimizi tahlil ve tenkid etmektedir. Kendinden evvel de var olan bir görüş tarzını tespit ederek şairlerimizi üç devir içinde şöyle sıralıyor: Baki'ye kadar olan devirde yetişenler **Kudema** (Eskiler); Baki'den itibaren Nabi'ye kâdarki zamanda gelenler **Evasır** (Orta devir şairleri); Nabi'den sonrakiler **Evahır** (son devir şairleri). Divan edebiyatının akışı ve gelişimi bakımından oldukça mânalı olan bu tasnif içinde büyük ve mühim şahsiyetleri de inceliyor. Bunlar hakkında yaptığı tahliller değerli, tasvirler orijinal, verdiği hükümler çok kere isabetlidir. Meselâ, Şeyh Galip ve **Müsn ü Aşk** için

Gelmiştir o şair-i yegâne
Gûya bu kitap için cihane.

ve Sümbülzade Vehbi için

Amma ki kaside vü gazelde
Benzer kokusuz güle cebelde.

deyişi güzel ve yerindedir.

Şiir ve şairler hakkında manzum veya mensur düşünce söylemek divan edebiyatında yeni değildi. Fakat Ziya Paşa'nın, beş yüz yıllık edebiyatımızı ele alarak, Arap ve İran edebiyatlarıyla ilgisi ve tarihî akışı içinde incelemesi, devri için tamamiyle yeni ve avrupalı bir görüşün ifadesidir. **Harabat Mukaddemesi**'nin bu kısmı, memleketimizde avrupalı ve toplu görüşle ilk defa olarak yapılmış bir edebiyat tarihi hulâsasıdır. İlerde görüleceği üzere, ondan sonra gelen bir çok edebiyatçıları onun bu eserindeki fikirlerden bir hayli ilham almışlardır. Avrupa dili, kültürü ve edebiyatı hakkında söyledikleri de bu âlemi memleketimize ilk tanıtan umumî görüşlerdendir.

Ziya Paşa, **Harabat Mukaddemesi**'nden başka olan şiirlerinin çoğunda da gene fikir şairidir. Fakat, birçok şahsî şiirlerinde olduğu gibi, bu çeşit şiirlerinde de lirizm vardır. Hikemi sözleri, çok kere, sakın bir filozofun tarafsız bir insanlık düşüncesiyle yaptığı tahliller ve verdiği öğütler değil; hayatta tasarıladıklarını göremiyen ve beklediğini bulamıyan, zeki, faal, meziyetli ve ihtiraslı bir ruhun duyduğu acılar ve hınçlarla fırlattığı zehirli oklardır:

Dehrden aldım, Ziya, tiğ-ı zebanla intikam;
Rahmet olsun fenn-i nazmın pirine üstadına.

derken bu ruh halinin ve kendi şairliğinin hususiyetini çok güzel bir şekilde tespit etmektedir. Bununla beraber, bazı görüşlere ve hattâ Namık Kemal'in bazı ithamlarına rağmen, onu şahsî menfaatçi bir karakter saymak mümkün değildir. Namık Kemal'in, sanat, ülkü ve inkılâp arkadaşı Ziya Paşa, bu hususlara dair sevgi ve imanda hiç de ondan ayrı ve hattâ aşağı değildi. Şu kadar var ki şahsî karakter bakımından, o, Namık Kemal değil, Ziya Paşa idi. Kemal, ideale doğru giderken, ikbali, saadeti, vezirliği, ayak altına almış; hayatın günlük huzuruna kıymet vermemiş, çoluk çocuğunu bile gözden çıkarmıştı. Ziya Paşa, idealiyle birlikte, ikbali, mevkii, rahatı, hayatı da sever ve isterdi. Kemal de eski edebiyat zevkini kuvvetle taşımakla beraber, edebiyatta ideal bahis konusu olunca, onu unuttur ve elinden gelse mahvederdi; Ziya, yeni edebiyatın en büyük öncülerinden biri olduğu halde, zaman zaman kendini eski edebiyat zevkine terketmekte hiçbir mahzur görmezdi. Kemal, istibdatçılardan bir zarar görmeden onların aleyhine dönmüş ve bir daha lehlerine en küçük bir temayül göstermemişti; Ziya müstebitlerin kahrına uğradıktan sonra mücadeleye geçti, lûtuflarını görünce onlara karşı sempati duydu, siyasî düşmanları

aleyhine iltifatından faydalanmak için Abdülâziz'i övdü ve ona tekrar sokulmağa çalıştı. Abdülhamit'in valiliğini —Namık Kemal gibi şartların zoriyle değil— istiyerek kabul etti. Abdülâziz'in sevgili sadrazamı, eski kafalı Mahmut Nedim Paşa'dan Namık Kemal ideali dolayısıyla nefret eder; Ziya Paşa, eskiye ait müşterek zevki ve dostluğu dolayısıyla onu severdi. Ama bütün bunlar Ziya Paşa'nın ne hayatını lekelemiştir, ne de sanatını. Çünkü bu dönüşleri ve sempatileri mutlak olmadığı gibi ideallerini ezip yok edecek kadar geniş ve kuvvetli de değildi. Onun içinde ideallerle hayat ihtirasları ve şahsî hınçlar bir arada yaşar, zaman zaman biri diğerlerine hâkim duruma geçerdi. Fakat bu da bir ruh halinin ifadesi ve çok kere politika icabıydı. Nitekim tamamiyle idealistlik, insanlık ve ferağat örneği olan, mevkii ve menfaati ayak altına alan hareketleri de vardı:

Âli Paşa'nın daima aleyhinde bulunup onunla uzun zaman dargın yaşadıktan sonra bir gün iyi niyetle barışmağa gitmiş ve sadrazam kendisini iltifatla karşılayıp konuşmağa başlamıştı. Bunun arkasından taltifler gelebilecekti. Fakat, sohbet esnasında Belgrat kalesinin Sırp-lara terkedilişi bahis konusu oldu. Âli Paşa'yı ittiham eder gibi sert bir şekilde "Niçin verdiniz?" diye sordu. Onun, zâhiri de olsa, nazikâne izahlarını kabul etmiyerek, muhtemel taltifleri ayak altına alarak, eskisinden daha çok dargın ve muhalif, yanından ayrıldı.

Çok sevdiği, övdüğü, eski dostu ve hattâ koruyucusu Mahmut Nedim Paşa'nın son sadrazamlığında yaptığı mânasız hareketleri görünce açıktan açığa aleyhinde konuşmağa başladı. Bu sadrazamın, kendisine imzalatmak istediği Rumeli demiryolları anlaşmasını, en ağır ısrarlarına rağmen imzalamadı; ona karşı en sert sözleri söylemekten çekinmedi.

Beşinci Murat tahta çıktığı gün, Mabeyni, Humayun

başkâtibi olmuştu. Aynı günde, pek çok mühim işler ve telâşlı durumlar arasında, daha cülûs töreni sona ermeden, Magosa'da bulunan Namık Kemal'in serbest bırakılarak İstanbul'a gelmesini hatırlattı. Sadrazam Rüştü Paşa'nın şimdilik bu işe fazla ehemmiyet vermediğini görünce, kendi aleyhinde yapacağı fena tesiri hiç düşünmerek, şiddetle ısrara başladı. Nihayet, padişah'tan telgraf çekilmesi emrini alıp sadrazama getirdi ve onu kızdırarak kendi azline sebep oldu.

Bu hareketleri, tam mânasiyle Namık Kemal'in karakter arkadaşı olduğunu gösteriyor. Ama, gördüğümüz gibi, ondan ayrıldığı taraflar da var. Ne denebilir: Namık Kemal fevkalâde adamdı; Ziya Paşa bütün cepheleleriyle insan ve büyük insan. Şiirlerinde görülen de işte bu şahsiyetidir.

Memleketimize, demokrasi, inkılâpçılık, edebiyata yenilik ve insanî ahlâk yolunda ettiği hizmetler büyüktür. Şair olarak divan edebiyatının en değerli şahsiyetleri, fikir adamı olarak, yeni edebiyatın en büyük öncüleri arasındadır.

Vasfi Mahir KOCATÜRK

Ş İ İ R L E R

Ziya Paşa

TERCİİBENT

Bu kârgâh-ı sun' acep dershanedir.
Her nakş-ı bir kitab-ı ledünden nişanedir.

Gerdun bir asiyab-ı felâketmedardır,
Gûya içinde âdem-i avare danedir.

Manend-i div beğçelerin iltikam eder
Köhne ribat-ı dehr acep âşıyanedir!

Tahkik olunsa nakş-ı temasil-i kâinat
Ya hâb ü ya hayal ü yahut bir fesanedir.

Müncer olur umur-u cihan bir nihayete;
Sayfın şitaya meyli baharın hazanedir.

Kesb-i yakîne âdem için yoktur ihtimal,
Her itikat akla göre gaibanedir.

Yâ Rap, nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyaç,
İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nânedir!

Yoktur siper bu kubbe-i firuzefamda,
Zerrat cümle tir-i kazaya nişanedir.

Asl-ı murat hükm-ü ezel bulmadır vücut,
Zâhirdeki savab ü hatâ hep bahanedir.

Bir failin measiridir cümle hâdisat,
Ne iktıza-yı çerh ü ne hükm-ü zamanedir.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl.

Ecrâm-ı binihaye ile pürdür asûman,
Nispet olunsa zerre değildir bu hâkidan.

Bin şems-i tabdar ü hezâran meh-i münir,
Yüz bin sevabit ü nice seyyare-i ayan.

Her şems eder tevabi-i mahsusasiyle seyr,
Her tâbie tevabi-i uhrâ eder kıran.

Her şems eder levahıkına neşr-i feyz-i hâs,
Her lâhıkın tabiatı emsaline nihan.

Her cümle merkezinde eder seyr-i bivukuf,
Her kıt'a mihverinde bulur feyz-i cavidan.

Her cümle-i vesiada mepsut bin vücut,
Her kıt'a-i fesihada meşhut bin cihan.

Herbir vücut masdar olur bin vücut için,
Herbir cihan hezar cihandan verir nişan.

Her zerrede tarîka-i mahsusa üzre feyz,
Her cismde tabiat-ı mahsusa üzre can,

Her âlemin sinîn ü tevarîhi muhtelif,
Herbir zeminde başka hesap üzredir zaman.

Peyvestedir sevhili girdâb-ı hayrete,
Bir bahrdır ki hâsılı bu bahr-i bikeran.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuûl.

Bir zerredir ki zerre-i nâmünteha-yı hâk,
Bir zerre harice edemez ondan infikâk.

Lübbü lehîb-i nâr ile bir gûy-ü âteşin,
Kışrı mecari-i yem ü nehr ile çâkiçâk.

Nispetle kışrı hacmına ol lübb-ü ateşin
Şol kubbedir ki ferşoluna, onda berk-i tâk.

Bu kışrdır ki cümle-i hayvana ruz ü şep
İhzar-ı rızk u tuşe için eyler inhimâk.

Gâhî teneffüs eyleyicek ejder-i zemin
Kûh-ü şererfeşanlar eder Arzı lerzenâk.

Ol zerre-i cesîmeyi fanus-u şem' vâr
Olmuş muhit tûdebetûde nesîm-i pâk.

Kim ruz ü şep o sofrâ-i âlemşümulden
Her nefs rızkın almada berveçh-i iştirâk.

Bu noktadır yemîn ü şimali beyan eden,
Eyler cihâta akl bu merkezden insilâk.

Zerrat-ı kevn bunda bulur neşve-i hayat;
Efrad-ı halk bunda çeker cür'a-i helâk.

Husbîde-i firaş-ı emandır nüfus hep,
Bir top-u şulenâkte bikayd-i vehm ü bâk.

Suphane men tahayyere fi sun'ihîl'ukul,
Suphane men bikudrethi yâcizü-l-fuhûl.

Dendan-ı şîre lokma olur ahuvan-ı zâr,
Bir gûsfendi tûme kılar gür-g-ü cânşîkâr.

Bicürm iken gıda-yı anâkip olur mekes,
Mâsum iken kebuteri şahin eder şîkâr.

Âciz iken ukaba giriftar olur keşef;
Gûk-ü zaîfi kut edinir bivesile mâr.

Bicünha makiyanbeçeyi çâkeder zegan,
Bisabıka düpare eder mûşu mûşhâr.

Günciş-k-i zârı başe-i perran helâk eder,
Eylar tezervi pençe-i kadrinde bâz hâr.

Mâr-ı zemine lokma olur mür-g-u tîzper,
Mür-g-u havaya tûme olur mâhi-i bihar.

Gavvası, hırs-ı gevher eder lokma-i nehenk;
Kepki ümid-i dane eder telleye şîkâr.

Dürdane-i derunu için çâk olur sedef,
Âvazıdır kafeste eden bülbülü nîzar.

Bidesterin helâkine hâye olur sebep,
Katl-i samur-u zâra olur postu medar.

Galip, zebunu kaidedir eylemek telef;
Yerde, havada, bahrde cari bu girüdar.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl.

Geh afitab ü gâh kevakıp, gehî cemât,
Oldu İlâh-ı mutekad-i zümre-i ibât.

Geh ıcl ü gâh âteş ü Yezdan ü Ehrimen,
Geh nur ü zulmet oldu kazaya-yı itikat.

Akl ü cemaî ü aşk İlâh oldu bir zaman,
Putlarla doldu bir nice yıl cümle-i bilât.

Encâm erdi nevbet-i tevhid-i zat-ı Hak,
Geldi zuhura bunda da bin fitne, bin fesat.

Geh ayn ü gâh gayr sanıp halk u Halıkı,
Geh cem'e gâh farka ukul etti itimat.

Oldu hezar zat denip geh sıfâta ayn,
Bir asl'da gehî nice asl etti ittihat.

Her şahs nefsi unsuruna nispet eyleyip,
Aklınca bir İlâh-ı müşahhas eder murat.

Yekdigere ne rütbe muhalifse şahs ü akıl,
Âlemde ol kadar mütehaliftir itikat.

Hikmet budur ki âharına hasm olur bilip
Her kavın kendi mesleğini menhec-i sedat.

Amma bu ihtilâf ile maksudu cümlelerin,
Bir Halika hulûs ile etmektir inkıyat.

Suphane men tahayyere fi sun'ihîl'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhûl!

Güller gülür, figanla geçer ömr-ü andelip,
Bîmar ihtizarda, ücret diler tabip.

Manend-i lâşe nâş-i tüvanger zelil ü hâr,
Kerkes misal vâris ü gassal nagekip.

Balîn-i nâza hace-i şehz eyler ittikâ,
Hâk-i mezellet üzre yatar aç bir garip.

Pertevfûruz-u bezm-i tarap şem'-i handeriz,
Pervane-i şikesteper üftade-i lehip.

Sûm u basal çü nergis ü lâle küşadelep,
Mahpus künc-ü mahfaza-i tengnâda tıyp.

Bisternüvaz-ı izz ü safa ahmak-ı hasis;
Külhannışın-i züill ü hevan âkıl-i hasip.

Geh devlet-i cihandan eder cehl behreyap,
Geh lokma-i ışâdan eder akl binasip.

Makbul-ü bezm-i sohbet olur müfsid-i leim;
Menfur-u tab'-ı âlem olur nâsîh-ı musip.

Gâhi muhakkar-ı cühelâ şair-i belîğ,
Gâhi musahhar-i humaka fâzıl-ı edip.

Bir âcizin maişeti noksanpezir olur,
Bir zalimin umuru eder kesb-i ferr ü zip.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâcizü-l-fuhul.

Ya Rap, nedir bu dehrde her merd-i zûfûnun
Olmuş belâ-yı akl ile ârâmdan masûn!

Ya Rap, niçin bu arsada her şahs-ı arifin
Miktar-ı fazlına göre derdi olur füzun.

Herhangi sûya atf-ı nigâh etse bihuzur,
Herhangi şeye sarf-ı hayal etse aklı dun.

Mümkün müdür hakikat-i eşyayı vezn ü derk
Mizan-ı akla dirhem-i tadil iken zunûn.

Küncide-i basiret olur mu bu acz ile
Haysiyet-i havadis ü keyfiyet-i şüun.

Güya ki bunca mihnet ü gam az gelip olur
Bir de tahakküm-ü cühelâ ile bağı hun.

Bilmem ki muktaza-yı nizam-ı cihan mıdır:
Daim cihanda cahil olur mes'adetnûmun?

Cari cihan cihan olalıdır bu kaide:
Bir ahmak-ı deniye olur ehl-i dil zebun.

Nadan firaz-ı izz ü saadette serfiraz,
Dâna hazîz-i acz ü mezelette sernigûn.

Nadanı kâmperver eder tali-i bülent,
Ehl-i kemali sail eder baht-ı vajgûn.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil-ukul,
Suphane men bikudrethi yâciz-ül-fuhul.

Kimdir bu aczi hâs kılan nev'-i âdeme?
Kimdir bu nev'i eşref eden cümle âleme?

Şeytan-ı nefsi kimdir eden alet-i şürur?
Kimdir koyan zebun-u havayı cehenneme?

Mansur'u kim düşürdü enel'Hak diyarına?
Kim verdi hükm katli için şer'-i ekreme?

Kimdir şarabı hürmet ile telhkâm eden?
İmal-i cam ü badeyi kim öğretten Cem'e?

Kimdir Yahudu münkir-i icaz-ı Hak eden?
Kimdir Mesihi nefh kılan zat-ı Meryem'e?

Kimdir veren cesaret-i şerr ü fezahati
Süfyan'a, Câde'ye, Şimir'e, İbni Mülcem'e?

Kimdir Nasır-i Tûs'u Hülâgû'ya sevkeden?
Müstasım'ı kim etti karîn İbn-i Alkam'e?

Kimdir veren alile tedaviye ihtiyaç?
Kimdir koyan meziyyet-i ıslahı merheme?

Zenbur kimden eyledi tahsil-i hendese?
Bülbüllere kim eyledi talim-i zemzeme?

Kimdir bu kârgâha çeken perde-i hafâ?
Kimdir veren tasavvur-u teftiş âdeme?

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudrethi yâciz-ül-fuhul

Etmiş kimisi rahatın ikbal için feda,
Olmuş kimi beliyeye-i idbara müptelâ.

Olmuş kimi tüvanger-i devran iken zelim,
Olmuş kimine devleti sermaye-i anâ.

Toplar kimisi vâris ü hâdis için nücut,
Eylar kimisi servet için ömrünü heba.

Düşmüş kimi tecessüs-ü kibrit-i ahmere;
Olmuş kimine mucib-i iflâs kimya.

Etmiş kimin harîs-i kital arzuy-u şan,
Kılmış tamah kimisini candade-i vega.

Olmuş kimi müsahhar-i efsûn-u çeşm-i yâr,
Olmuş kimi mukayyed-i giysu-yu dilrûba.

Etmiş hava-yı lâle kimin dağdar-ı gam,
Olmuş kimine derd-i gül ü yasemen belâ.

Tefrik için kimisi okur rukye-i füsün,
Teshir için kimisi yazar nusha-i dua.

Olmuş kimi safa ile rind-i piyalekeş,
Olmuş kimisi hırs ile üftade-i riya.

Etmiş hulâsa bir emel-i hâs bilüzum
Her şahs-ı hürrü kayd-i esaretle müptelâ.

Suphane men tahayyere fi sun'ihil'ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fukul.

Mazluma zalim eyler iken zulm ü gadr ü âl
Kârında âsim olduğunu eylemez hayal.

Emval-i halkı sârık alıp sârıkım demez,
Katil, vebal-i katle dahi vermez ihtimal!

Bir veçh-i hak beyan eder elbette fiiline
Herhangisinden eyler isen ayrıca sual!

Bir memlekette salbolunur katı-ı tarîk,
Bir yerde mucib-i şeref ü fahr olur bu hal!

Bir belde hicab-ı zenan aybolur, gene
Bir şehrde bu hâlet olur bais-i cemal!

Meşrep olur şarabı içen hürmetin¹ bilir,
Mezhep olur hukuk-u ibadî görür helâl!

Bir âkıl-i müselleml'etvara mahrem ol,
Mişvar ü tavrını nazar-ı itibara al!

Seyret ne denli vaz'-ı garibi eder zuhur,
Kim herbiri cünuna olur başka başka dâl!

Vabestedir hayaline ef'ali herkesin,
Kimse umuruna edemez nispet-i dalâl!

Akl ü cünuna batıl ü hakkı beyan için
Yoktur cihanda hayf ki mizan-ı itidal!

Suphane men tahayyere fi sun'ihîl-ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul.

Eyler sabâh şâmı ve leyli nehar eder,
Sayfı kılar şita ve hazânı bahar eder.

Nez'-i hayat-ı hayy eder, emvata can verir,
Eyler gubarı âdem ü cismi gubar eder.

Cism-i Halil'e narı eder nur kudreti;
Nuru Kelîm'e hikmeti hemreng-i nar eder.

Leyli-i hüsnü çeşmine Şirin gösterip
Ferhad'ı derd-i aşk ile Mecnun u zâr eder.

Demlerce bir tamahla kılar kalbi bihuzur,
Yıllarca bir emelle dili bikarar eder.

Bir mülkü bir harîs-i sitemkâr için yıkar,
Bir kavmi bir münafık ile tarumar eder.

Bir cismi izz ü naz ile sadsâl besleyip
Encam-ı kâr pençe-i merke şikâr eder.

Yüz yılda bir vücudu kılıp genc-i marifet
Âhir yerin neşimen-i hâk-i mezar eder.

Ârif odur ki muterif-i acz olup, Ziya,
Bu hâdisat-ı cariyeden itibar eder.

Mülkünde hak tasarruf eder keyfemâyeşâ,
İsterse kevni yok eder, isterse var eder.

Suphane men tahayyere fi sun'ihî'ukul,
Suphane men bikudretihi yâciz-ül-fuhul!

TERKİBİBENT

Saki, getir ol badeyi kim maye-i candır,
Aramdih-i akl-i melâmetzedegândır.

Ol mey ki olur saykal-i dil ehl-i kemale
Napuhtelerin aklına badi-i ziyandır.

Bir cam ile yap hatırı, zira dil-i viran
Mehcur-u harabat olalı hayli zamandır.

Saki, içelim aşkına rindan-ı Hudanın;
Rindan-ı Huda vâkıf-ı esrar-ı nihandır.

Saki, içelim rağmine sofi-i harîsin
Kim maksadı kevser, emeli hur-ü cinandır.

Aşk olsun o pîr-i mey-i perverde-i aşka
Kim badesi sadsale vü sakisi civandır.

Pir-i meye sor meselede var ise şüphen,
Vâizlerin efsaneleri hep hezeyandır.

Ben anladığım çarh ise bu çarh-ı çependaz
Yahşi görünür sureti amma ki yamandır.

Benzer felek ol çember-i fanus-u hayale
Kim nakş-ı temasîli seriülcereyandır.

Saki, bize mey sun ki dil-i tecrübetâmuz
Endişe-i encam ile vakf-ı helecandır.

İç bade güzel sev var ise akl ü şuurun,
Dünya var imiş ya ki yok olmuş ne umurun!

Yetmez mi bu kasrî revîş-i ağreb-i âlem?
Bir menzile ermez mi acep kevkeb-i âlem?

Şimdi uyuyanlar o zamanda uyanırlar;
Bir supha reside olur âhır şeb-i âlem.

Pamâl eder encam kimin üstüne dönse
Ağaz edeli devre budur meşreb-i âlem.

Bin böyle cihan-ı zer ü sîm olsa yetişmez,
Mümkün mü ki is'af oluna matleb-i âlem?

Hariçten eğer olsa temaşasına imkân
Müthiş görünür helkel-i müstâceb-i âlem!

Almış yükünü şöyle ki, seyrinde halelsiz,
Bir zerre dahi kaldıramaz merkeb-i âlem!

Ebna-yi beşerde kalacak mı bu muâdat?
Bilmem ne zaman doğrulacak mezheb-i âlem?

Her safhada bir şekl-i hakikat eder ibraz,
Her gün çevirir bir varaka mikleb-i âlem.

Bin ders-i maarif okunur her varakında,
Ya Rap! Ne güzel mektep olur mekteb-i âlem!

Bu cism-i kesîfin neresi merkez-i kuvvet?
Ya Rap, ne matıyyeyle gezer kaleb-i âlem?

Suphaneke ya men halekal' halka ve sevvâ,
Suphaneke Suphaneke Suphaneke elfa!

Ey kudretine olmıyan âgaz ü tenahi,
Mümkün değil evsafını idrâk kemahi.

Her nesne kılar varlğına hüsn-ü şehadet,
Her zerre eder vahdetine arz-ı güvahî.

Hükmün kılar izhar bu âsar ile mihri,
Emrin eder ibraz bu envar ile mahî.

Dilsir-i bisat-ı niamın mürğ-u havaî,
Siyrab-ı zülâl-i keremindir sudâ mahî.

Eyler, keremin âteşi gülzar Halil'e;
Mağlûp olur peşşeye Nemrud-u mübahi.

Zalimleri adlin ne zaman hâk edecektir?
Mazlumların çıkmadadır göklere ahı!

Bigânelere münhasır envâ-ı huzuzat,
Mihnetzede-i aşkına mahsus devahi.

Sensin eden ıdlâl nice ehl-i tarîki;
Sensin eden ihda nice gümgeşte-i rahî.

Hükmün ki ola mucib-i hayr ü şer-i ef'al,
Ya Rap, ne içindir bu evamir, bu nevahi?

Sendendir, İlâhi, yine bu mekr ü bu fitne;
Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî!

**Güftü bikün ü bâz zenî seng-i melâmet;
Dest-i men ü dâmân-ı tû der ruz-i kıyamet.**

Bir katra içen eme-i pür hun-u fenadan
Başın alamaz bir dahi baran-ı belâdan.

Asude olam dersen eğer gelme cihana:
Meydana düşen kurtulamaz seng-i kazadan.

Sabitkadem ol merkez-i me'mum-u rızada
Vareste olup daire-i havf ü ricadan.

Dursun kefi hükmünde terazi-yi adalet
Havfin var ise mahkeme-i ruz-u cezadan.

Her kim ki arar buy-i vefa tab'-ı beşerde
Benzer ona kim devlet umar zıll-i hümadan.

Bibaht olanın bağına bir katrası düşmez
Baran yerine dürr ü güher yağsa semadan.

Erbab-ı kemali çekemez nakıs olanlar:
Rencide olur dide-i huffaş ziyadan.

Her âkile bir dert bu âlemde mukarrer;
Rahat yaşamış var mı güruh-u ukalâdan.

Halletmediler bu lûgazın sırrını kimse,
Bin katile geçti hükemadan, fuzalâdan.

Kıl san'at-ı üstadı tehayyürle temaşa,
Dem vurma eğer arif isen çun ü çiradan.

İdrâk-i maalî bu küçük akla gerekmez,
Zira bu terazi okadar sıkleti çekmez.

Dehrin ne safa var acaba sim ü üzerinde,
İnsan bırakır hepsini hin-i seferinde!

Bir reng-i vefa var mı nazar kıl şu sipihrin
Ne leyl ü neharında ne şems ü kamerinde.

Seyretti hava üzre denir taht-ı Süleyman,
Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde.

Hür olmak eğer ister isen olma cihanın
Zevkinde, safasında, gamında, kederinde.

Canan gide, rindan dağıla, mey ola rızan;
Böyle gecenin hayr umulur mu seherinde!

Hayr umma eğer sadr-ı cihan olsa da bilfarz
Her kim ki hasaset ola ırk ü güherinde.

Yıldız arayıp gökte nice turfe müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu rehgüzerinde.

Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizamat
Bin türlü teseyyüp bulunur hanelerinde.

Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz,
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.

Ben her ne kâdılar gördüm ise bazı mazarrat
Sabit-kademim yine bu re'yn üzerinde:

İnsana sadakat yakışır görse de ikrah,
Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah.

Gadrede reayasına vali-yi eyalet;
Dünyada ve ukbada ne zillet, ne rezalet!

Lâyık mıdır insan olana, vakt-i kazada
Hak zahir iken bâtın için hükmü imalet?

Kadı ola davacı ve muhızır dahi şahit,
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?

Ey mürtekeb-i har, bu ne zillet ki çekersin
Bırkaç kuruşa müddet-i ömrünce hacalet?

Lânet ola ol mala ki tahsiline anın
Ya din ola ya ırz ü ya namus ola alet!

Âdem olanın hayr olur âdemlere kastı,
İnsanlığa insanda budur işte delâlet.

İnsan ona derler ki ede kalb-i rakiki
Âlâm-i beninev'i ile kesb-i melâlet.

Âdem ona derler ki garazdan ola salim
Nefsinde dahi eyliye icra-yi adalet.

Sadık görünür kisvede erbab-ı hiyanet,
Mürşit sanılır vehlede eshab-ı dalâlet.

Ekser kişinin suretine sireti uymaz,
Yar Rap, bu ne hikmettir, İlâhi, bu ne halet!

Ümmid-i vefa eyleme her şahs-ı degalde:
Çok hacıların çıktı haçı zir-i bagalde.

Bir abd-i habes dehre olur baht ile sultan,
Dahhak'in eder mülkünü bir Gâve perişan.

İkbaline, idbarına dil bağlama dehrin;
Bir dairedê devredemez çember-i devran.

Zalim yine bir zulme giriftar olur âhır,
Elbette olur ev yıkanın hanesi viran.

Ekser görülür çünkü ceza cins-i amelden,
Encamda âhenden olur rahne-i sûhân.

Tezkir olunur lân ile Hacac ile Cengiz,
Tebcil edilir Nuşirevan ile Süleyman.

Kabil midir elfaz ile tağyir-i hakikat,
Mümkün mü ki tefrik oluna küfr ile iman?

Bir hâkten inşa olunur deyr ile mescit,
Birdir nazar-ı Hakta mecus ile müsleman.

Her derdin olur çaresi, her inliyen ölmez,
Her mihnete bir âhır olur, her gama pâyân.

Geh çâk olunur damen-i pakize-i ismet,
Geh iffet eder âdemi arâyış-i zindan!

Sabret siteme ister isen hüsn-ü mükâfat,
Fıkreyle ne zulmeylediler Yusuf'a ihvan!

**Zalimlere bir gün dedirir kudret-i Mevlâ:
Tallahi lekad âserekellahü aleynâ!**

Her şahsı harîm-i Hak'a mahrem mi sanırsın:
Her taç giyen gulsuzu Edhem mi sanırsın?

Dehri arasan binde bir âdem bulamazsın,
Âdem görünen harleri âdem mi sanırsın!

Çok mukbili gördüm ki güler, içi kan ağlar;
Handan görünen herkesi hurrem mi sanırsın!

Bil illeti kıl sonra müdavata tasaddı;
Her merhemi her yareye merhem mi sanırsın!

Kibre ne sebep, yoksa vezirim diye gerçek
Sen kendini düstur-u mükerrer mi sanırsın?

Ey müftehir-i devlet-i yekruze-i dünya,
Dünya sana mahsus ü müesellem mi sanırsın?

Hâli ne zaman kaldı cihan ehl-i tama'dan,
Sen zatını bu âleme elzem mi sanırsın?

En ummadığın keşfeder esrar-ı derunun,
Sen herkesi kör âlemi sersem mi sanırsın!

Bir gün gelecek sen de perişan olacaksın,
Ey konca, bu cem'iyyeti her dem mi sanırsın!

Namert olayım çarha eğer minnet edersem,
Cevrinle senin ben keder etsem mi sanırsın!

Allaha tevekkül edenin yaveri Haktır,
Naşat gönül bir gün olur şat olacaktır.

Pek rengine aldanma felek eski felektir,
Zira feleğin meşreb-i nasazı dönektir.

Ya bister-i kemhada ya viranede can ver,
Çün bay ü geda hâke beraber girecektir.

Allaha sığın şahs-ı halîmin gazabından,
Zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir.

Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm:
Şîrin dahi kasdetmesi cana gülerektir.

Bet-asla necabet mi verir hiç üniforma:
Zerduz palan vursan eşek yine eşektir.

Betmaye olan anlaşılır meclis-i meyde:
İşret güher-i âdemi temyize mehenktir.

Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir,
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.

Nadanlar eder sohbet-i nadanla telezzüz:
Divanelerin hemdemi divane gerektir.

Af ile mübeşşer midir eshab-ı meratip,
Kanun-u ceza âcize mi has demektir?

Milyonla çalan mesned-i izzette serefraz,
Birkaç kuruşu mürtekibin cay-ı kürektir.

İman ile din akçedir erbab-ı gınada,
Namus u hamıyyet sözü kaldı fukarada.

İkbal için ahbabı siayet yeni çıktı,
Bilmez idik evvel, bu dirayet yeni çıktı.

Sirkat çoğalıp lâfz-ı sadakat modalandı,
Namus tamam oldu, hamiyet yeni çıktı.

Düşmanlara ahbabını zem oldu zarafet
Dildardan ağyara şikâyet yeni çıktı.

Sadıkları tahkir ile red kaide oldu,
Hırsızlara ikram ü inayet yeni çıktı.

Hak söyliyem evvel dahi menfur idi gerçi,
Hainlere amma ki riayet yeni çıktı.

Evrak ile ilân olunur cümle nizamât:
Elfaz ile terfih-i riyyet yeni çıktı.

Âciz olanın ketmolunur hakk-ı sarîhi,
Mahmileri her yerde himayet yeni çıktı.

İsnad-ı tassup olunur merd-i gayura
Dinsizlere tevcih-i reviyet yeni çıktı.

İslâm imiş devlete pabend-i terakki;
Evvel yoğ idi, işbu rivayet yeni çıktı.

Milliyeti nisyan ederek her işimizde
Efkâr-ı frengiye tebaiyyet yeni çıktı.

Eyvah bu bazıcede bizler yine yandık,
Zira ki ziyan ortada, bilmem ne kazandık!

Zâhırde görüp bizleri sanma ukalâyız;
Biz bir sürü âkıl sıfatında budalayız.

Âkıl denilir mi bize kim hali bilirken,
Dildâde-i âlâyış-i nireng-i havayız!

Yârân-ı vatandan bizi özler bulunursa
Düştük sefer-i gurbete muhtac-ı duayız.

Terkib-i acîbiz, iki hâsiyyetimiz var:
Ahababımızın devletiyiz, hasma belâyız!

Küncide durur hırkamız altında künuzat,
Dervişleriz gerçi nazarda fukarayız.

Ukbaya yarar bir işimiz yok ise bari
Âzâdedil-i şâibe-i zerk u riyayız.

Devletlilere bizleri tahkîr düşer mi:
Biz âciz isek de yine mahlûk-u Hudayız!

Bir âfet-i hunhara esir oldu gönül kim,
Her nazına her lâhzada bin kerre fedayız.

Hatırda durur sohbetinin lezzeti hâlâ,
Gerçi o şereften nice yıldır ki cüdayız.

Her cevrine razileriz, ey şah-ı melâhat,
Bizler ki kuluz, mûtasım-ı bab-ı rızayız.

İster bize lûtfeyle, diler bizden ırağ ol,
Dünyada hemen sen şeref ü şan ile sağ ol!

Her millet için bir düziye lûtfunu âm et,
Fikr-i gazab-ı Hazret-i Mâbud-u enam et!

Bevval-i çeh-i Zemzemi lânetle anar halk,
Sen Kâbe gibi kendini hörmetle benam et!

İncinmemek istersen eğer mülk-ü fenada
Bir kimseyi incitmemeğe hasr-i meram et.

Bir yerde ki yok nağmeni takdir edecek gûş,
Tazyi-i nefes eyleme, tebdil-i makam et.

Avrat gibi mağlûb-u hava olma, er ol er,
Nefsin seni ram etmiye, sen nefsin ram et!

Manend-i şecer nabit olur sabit olanlar:
Her hangi işin ehli isen onda devam et!

Noksanını bil, bir işe ya başlama evvel
Ya başladığın kârı pezira-yı hitam et.

Uğrarsa, sabâ, rahın eğer semt-i Irak'a
Bağdat iline doğru dahi azın ü hıram et!

Merdan-ı sülhandanı ziyaret edip andan
Âdap ile var ravza-i Ruhi'ye selâm et!

Tahsinini arzyleyip evvelce Ziya'nın
Bu beyti huzurunda oku hatm-i kelâm et:

Meydan-ı sühande yok iken sen gibi bir er
Bir şair-i Rum oldu sana şimdi beraber

TERCİİBENT

Bir zamanlar ben dahi düştüm belâ-yı gayrete,
Doğrulukla uğradım bin türlü derd ü zahmete,
Geh vatandan ayrılıp gittim diyar-ı gurbete,
Âkıbet oldum giriftar işbu mühlik illete.
Fıkr için görmek beni kâfidir ehl-i ibrete.
Vah, yazık sarfettiğim ömre, zamana, hizmete!
Hayli demler bilmedim bais nedir bu halete,
Şimdi oldum, dostlar, vâkıf bu sırr u hikmete:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete.

Kendimi bezi eyleyip ıslah-ı Devlet uğruna
Ben neler çektim neler bu istikamet uğruna!
Hanümanım tarumar oldu hamiyet uğruna,
Berk ü barım hep perişan oldu gayret uğruna,
Nefsime zulm eyledim halka adalet uğruna,
Cism ü can ettim feda bu mülk ü millet uğruna,
Ben hele oldum telef gittim bu fikret uğruna.
Hey, ne humk u cehl imiş yanmak sadakat uğruna:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete.

Bir senin sâyin usul-ü dehri tağyir eylemez,
Abd-i âciz ile tahvil-i takdir eylemez,
Âlim olsan ilmine bir kimse tevkir eylemez,
Cahil olsan cehlını tâyip ü tâyir eylemez,
Mülkü yıksan kimseler tevbih ü tâzir eylemez,
Canını etsen feda bir kimse takdir eylemez,
Her ne yapsan hâsılı bu halka tesir eylemez,
Kimseler bu hal için bir rey ü tedbir eylemez:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Feyz ise maksat mümaşat-ı zamana mail ol,
Fırka-i yağmakeran-ı asra sen de dahil ol,
Hissene mahsulden her ne çıkarsa kail ol,
Her ne derlerse sana kaydeyleme deryadil ol,
Hain ol ister sefiğ ister rezil ü cahil ol,
Tek sadakat fikrini etme merama vâsıl ol
Olma mecnun-u muanit ben gibi sen âkıl ol:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Millet-i islâmda evvelki gayret kalmamış,
Eski iffet, eski namus, eski himmet kalmamış,
Cehle düşmüş halk, fikr-i istikamet kalmamış,
Za'f gelmiş dine, âsar-ı metanet kalmamış,
Eski mecnunlardaki gayret, hamîyyet kalmamış,
Şimdi herkes âkıl olmuşlar, o cinnet kalmamış,
Kimsede evvelki ikdam ü sadakat kalmamış,
Hâsılı, ahlâk bitmiş, mülk ü millet kalmamış;

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Sen mi kaldın, hey efendi, dehre vermekçin nizam?
Öyle merhemler ile bulmaz bu yare iltiyam,
Gaze-i attar ile gelmez acuza intizam.
Asrımızda sîdk u gayret ehli bulmaz ihtiram,
Var ise himmet onu sarfetmiş eslâf-ı kiram,
Can verip etmişler ahlâfın refahın iltizam.
Sen bu mecnunane fikre verme asla ihtimam,
Uy mizac-ı asra ger rahat ise kast ü meram:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

İmtizaç ü aklâda olsan dahi reşk-i melek
Çünkü sadıksın ya huysuzdur adın yahut eşek.
Müstaitlikle çıkar namın uyarsan halka pek,
Mümteziç derler eğer töhmette olsan müsterek.
Doğruluk derdiyle, aklın var ise, çekme emek;
İstesen de çünkü imkânsızdır icra eylemek.
Gelmeyince elden ıslahı varıp üzme yürek.
Hoş geçirmek istiyen vaktin bunu bilmek gerek:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Her kim ile hasbihal etsen acır gûya sana,
Halden senden ziyade kendi eyler iştikâ,
Menfaat bahsinde amma eylemez asla hayâ,
Bulsa ger fırsat sana eyler husumet evvelâ.
Herkes olmuştuk iken meşrep bu tezvir ü riya
Kâr-ı âkıl mı bu halka nefsinin etmek feda!
Çaresiz hükm-ü zamane böyle eyler iktiza,
Tut bu nuhs u pendî, benden yadigâr olsun sana;

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Çünkü etmezsin umurunda hıyanet irtikâp
Uğradıkça derde baht ü talihe etme itap,
Rahat ü ikbal ile olmak dilersen kâmı yap
Çal, becer, uydur, mücazatından etme içtinap,
Âr ü namus ü hayâyı eyleme çokluk hesap,
Cümleden evvel fakat bir bâba eliyle intisap,
Doğruluktan, hâsılı, sorsa bir ehl-i irtiyap
Tecrübem üzre budur benden ona doğru cevap:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Sen düşersen kimseler gelmez senin imdadına,
Destgir oldukların hattâ yetişmez dadına,
Hande eylerler uzaktan cümlesi feryadına,
Dikkat etmez kimse istihkak u istidadına,
Kendin etme sây ü himmet kendinin berbadına,
Senden evvel sây eden eslâf gelsin yadına
Yoksa rahmin kendine bari acı evlâdına,
Var ise aklın eğer mecnun dedirme adına:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Siyyt-ı mecdi mahvedelden nâre-i **Hel men mezit**
Asrımızda farkolunmaz oldu ahrar ü abî.
Âlemin olmuş usulü şimdi bir tarz-ı cedit,
Çünkü islahından etmiş âkilân kat'-ı ümit
İstemişler bari enkazından olmak müstefit,
Her işin üstünde bir cem'iyyet-i yağma bedit,
Sen de hatırdan hayal-i iffeti eyle baît,
Virdin olsun her dem-i fırsatta bu beytülkasit:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Halini ecdadının tarihten etme sual,
Eyleme namus u insaniyyeti asla hayal,
Hatırından çıkmasın endişe-i ehl ü ayal,
Ömrünü rahat geçir çingânelerden ibret al,
Akl ü malin cem'ine âlemde yoktur ihtimal,
Sen işinde mukteza-yı asra eyle imtisal,
Güftügûsundan hasudun eyleme kat'â melâl,
Daima olsun sana bu beyt-i rengin hasbihal:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Müslümanlık feyz ü âsaiş için gayet muzır,
Her husumet millet-i islâma olmuş münhasır,
Devletin üss-ü esasın din ederken müstakır
Kimseler islâmı istishaba olmaz muktedir,
Bir zamanlardan beri bu halet oldu müstemir,
Söyleyin Allah için, bu milletin cürmü nedir?
Bundan akdemce hıyanet sıdk ile derlerdi bir,
Şimdi sadık müttehem, ehl-i hıyanet müftehir:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

Nerdesin sen, nerde, çık, ey Mehdi-i sahipzukur!
Millet-i islâmı pamal eyledi ceyş-i fütur,
Kalmadı islâm için bir yerde âram ü huzur,
Kapladı mülkü serapa leşker-i zulm-ü şürür,
Geçti naehl ellere, hayfa! zimam-ı her umur,
Bir kişi yapsa bini yıkmak için etmekte zur,
Ehl-i sıdk u istikamet asrda görmez sürur,
Ol sebepten söylemiş bu beyti bir sahipşuur:

Derde uğrar kim sadakat etse elbet Devlete,
İstikamet mahz-ı cinnettir bu mülk ü millete!

M Ü S E D D E S

Bir vakt idi ben kulzüm idim, cuş ile taştım,
Bir vakt havalarda terakkiye savaştım,
Geh ateşe yandım kül olup hâke ulaştım,
Geh şems ü kamerlerde gezip dehri dolaştım,
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime şekva edeyim ben dahi şaştım!

Çektim gam-ı sadgûne-i gerdun-u dütaşı,
Tattım nice dem çeşni-i zehr ü şifayı,
Bir şeyde, hulâsa, göremem reng-i bakayı,
Geldim geleli âleme çektim bu belâyı:
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime şekva edeyim, ben dahi şaştım!

Âlemde mi ya bende mi bilmem bu mefasit,
Peyderpey olur sehm-i sitem hatıra varit,
Endaze-i idrâk-i beşer gayrimüsait,
Hikmet ise bir kıblenüma-yı mütereddit...
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime şekva edeyim, ben dahi şaştım.

Kimse acımaz gam eritip su gibi aksam
Ya ateş-i gayretle ciğergâhımı yaksam,
Serrişte-i tedbiri n'ola gayri bıraksam,
Bigâne görünmez sağa baksam sola baksam...
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime şekva edeyim, ben dahi şaştım!

Melûf-u sitem ekseri hükkâm-ı kazanın,
Her beldede ahvali yamandır zuafanın,
Hiçbir işi mâkul değil devr-i zamanın,
Hayrette bıraktı beni evzâi cihanın...
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime şekva edeyim, ben dahi şaştım!

Bir âleme geldim ki safasında mihen var,
Surette nazar eyler isen sen ile ben var,
Amma ki hakikatte ne sen var ne de ben var,
Sen ben arada aletiz, elbet bir eden var..
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime şekva edeyim, ben dahi şaştım!

Âlemde, Ziya! eski hava vü hevesim yok,
İkbal ü saadet gibi bir mültemesim yok,
Feryat ederim bihüde feryatresim yok,
Feryat ki feryada dahi gayri sesim yok..
Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataştım,
Kimden kime şekva edeyim, ben dahi şaştım!

G A Z E L

Yâran dağıldı, sohbet-i meyhane kalmadı,
Ol işret, ol muhabbet, o peymane kalmadı.

Gûşetmem eski nâraları kûy-ü yârdan,
Gûya ki deşt-i aşkta divane kalmadı.

Her târı oldu berzede-i dest-i rüzigâr,
Ettikleri o zülf-ü perişana kalmadı.

Hep aşına-yı devlet-i ihsanın oldu halk,
Bir benden özke bezmine bigâne kalmadı.

Yandın, fitadegânını hakister eyledin;
Ey şem', külfet eyleme, pervane kalmadı.

Dilbeste olma âleme sultan isen dahi,
Bir mülktür cihan ki Süleyman'a kalmadı.

Herkes zebun-u fikr-i maaş oldu asrda,
Evvelki şevk-i meclis-i rindane kalmadı.

'Taşlar yedirdi nan yerine bir zaman felek,
Nan verdi şimdi, ah ki dendane kalmadı.

Olmaz o şuha hiç birisi kârger, Ziya,
Afsun tükendi, denmedik efsane kalmadı.

G A Z E L

Olaydı olduğu hale rızası insanın
Bu rütbe olmaz idi çok belâsı insanın.

Nedir o hüsn, o tenasüp, o kamet-i bâlâ!
Seni görür de kalır mı rıyası insanı.

Esîm-i muterife merhamet mürüvvettir,
Karîn-i af olagelmiş hatası insanın.

Tahammül ettiği evzaa dağlar edemez,
Sudur bakılsa esas-ı binası insanın.

Diriğ ömr ibaretse ger bu mihnetten:
Geçer ümit ile suph-ü mesası insanın.

Hezar şekle girer her nefeste halk-i cihan
Kabul olursa eğer her duası insanın.

Siphr metfenini me'kel etmiş insana:
Olur yine ten-i insan gıdası insanın.

Doğar elemle, geçer dert ile, ölür gamla;
Bilinse, ah! ne demdir sefası insanın.

Ziya, seza olamaz nimet-i muhabbetine
Civan olursa dahi bivefası insanın.

G A Z E L

Vatan-melûf olanlar bisebep terk-i diyar etmez,
Zaruretsiz cihanda kimse gurbet ihtiyar etmez.

Döner simaba fikrettikçe hüsnün ıstırabından,
Gönül bir yerde, ey âram-ı can, sensiz karar etmez.

Ne gam riisvay olursa zülfüne dil bağhyan mecnun:
Giriftaran-ı zincir-i muhabbet kayd-ı âr etmez.

Yıkardı Kûhgen ahıyla dağlar, duymadı Şirin:
Aceptir gâh söz taşa geçer insana kâr etmez.

Nizam-ı halk-ı âlem muhteremdir ind-i Baride,
Huda kadirdir amma sim üzer leyli nihar etmez.

Ziya, ol arif-i agâhdil tahsine şayandır
Ki noksanın bilip arz-ı kemal ü iftihar etmez.

G A Z E L

Aılır her lâhza zevke ömrü, bir meyhanedir âlem;
Verir her katrasın bin cana, bir peymanedir âlem.

Cihan atesperest-i pertev-i ikbal ü devlettir:
Eğser suzan olursan, şem'ine pervanedir âlem.

Heman bir var imiş bir yok imiştir hâsıl-ı devran,
Seraser ibretefza bir garip efsanedir âlem.

Cünun u aklı temyiz eylemek mânide müşküldür,
Hele mâkul olan şu akl ise divanedir âlem.

Harabi-i cihan umranına nispetle vakidir,
Ne rütbe olsa mâmur ol kadar viranedir âlem.

Ne Husrev'ler ne Cem'ler geldi geçti cilvegâhından,
Nice baziçe görmüş bir tiyatromanedir âlem.

Ziya, bin kârban âkıl güzer etti zemininden,
Bilinmez, bilmedi hem kimseler hâlâ nedir âlem.

G A Z E L

Renci-i hatır vermesin feryad ü efganlar sana,
Gül'izarım, sen heman sağ ol, feda canlar sana!
Çok mudur serderhava-yı zülfün olmak ruzigâr:
Bir perisin ki müsahhardır Süleymanlar sana.
Cünbiş-i müjgânını hatırnişan kıl muttasıl:
Bergüzar-ı yârdır, ey dil, bu peykânlar sana!
Sen ki şah-ı hüsn ü ansın, elverir mi, sevdiğim,
Dilşikenlikler, bu nakz-ı ahd ü peymanlar sana?
Kandesin, ey damen-i ümmid, bilmem kandesin;
Çâkiçâk-i hasret olmuştur giribanlar sana.
Sen hıram etsen gelir cuşa melekler şevkten,
Ya nasıl sabretsin, insaf eyle, insanlar sana!
Hey ne sengin-dilsin ey kâfir ki tesir eylemez
Ahlar, feryatlar, çâk-i giribanlar sana!
Âşıkana bir zemin-i taze gösterdin, Ziya,
Gıpta eylerlerse şayandır sühandanlar sana,

G A Z E L

Bir gün olacak ben gibi nalân olacaksın,
Ettiklerine sen de peşiman olacaksın.
Tevsi-i maişette bütün zıkr ile fikrin,
Şeyhim, ne zaman, söyle, müselman olacaksın?
Bu işve, bu reftar ki var sende küçükten,
Bilmem ne yaman afet-i devran olacaksın!
Bu naz ü reviş sende ki var, taze nihalim,
Bilsen ya nasıl serv-i hıraman olacaksın.
Çün hatırımı yıktın, eya çarh-ı sitemkâr,
Çok geçmiyecek sen dahi viran olacaksın!
Bir gün gelecek "Hayf Zıya'ya!" diyeceksin,
Ettiklerine sen de peşiman olacaksın.

G A Z E L

Zannetme ben Amasya'da paşalık eyledim,
Buldum yetim halkını babalık eyledim.

Dilhahım üzre bir işe baş olmadım, diriğ!
Mescitte süpha, bezmde sahablık eyledim.

Ey hoş o şep ki yana yana bezm-i yârda
Manend-i şem' encümenâralık eyledim!

Ne sofiye ne rinde yarandım zamanede,
Meclis'te gerçi ben dahi âzalık eyledim.

Buldum huzur-u kalb, Zıya, cümle kârımı
Tafviz-i kabza-i kader-i Halik eyledim.

G A Z E L

Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm;
Dolaştım mülk-ü islâmı, bütün viraneler gördüm.

Bulundum ben dahi darüßsifa-yı Babiâli'de,
Felâtun'u beğenmez onda çok divaneler gördüm.

Huzur-u kûşe-i meyhaneyi ben görmedim gitti,
Ne meclisler, ne sahbalar, ne işrethaneler gördüm!

Cihan namındaki bir maktel-i âma yolum düştü,
Hükûmet derler onda bir nice salhaneler gördüm.

Zıya, değmez humarı keyfine meyhane-i dehrin,
Bu işretgehte ben çok durmadım amma neler gördüm.

G A Z E L

Ne kanuna ne cebr ü zora ne hünkâra tâbidir,
Bu bendergehte herkes dirhem ü dinara tâbidir.

Felek bir mahru aşkıyla devrettirdi dünyayı:
Benim bahtım acep bir kevkeb-i seyyara tâbidir.

Müselsel bir esarettir zaruret her hükûmette
Ki sultan nazıra, nazır da hizmetkâra tâbidir.

Giden gelmez, gelen meşkûktür, bil kadrini halin;
Bu dehrin mihnet ü zevki bütün efkâra tâbidir.

Sehap âsa yürürler yerde camit gördüğün dağlar,
Bütün zerrat bir kanun-u istimrara tâbidir.

Ahali tâbi-i metbu'dur şaha hakikatte:
Yekûnun hükmü balâsındaki miktara tâbidir.

Zıya, efkâr-ı ittiba et rahat istersen,
Has ü haşâk zira cuşış-i enhara tâbidir.

G A Z E L

Görmeden âsar-ı nisanın bahar elden gider,
Güller âhır ram olur amma hezar elden gider.

Nevcivan sevmekte ben piranı tâyip eylemem:
Hüsn olur kim seyrederken ihtiyar elden gider.

Rızk-ı maksuma kanaattir meali hikmetin:
Gâh hırs-ı nev şikâr ile şikâr elden gider.

Sarıban-ı vakt isen hazm eyle, zira vakt olur
Bir topal merkep belâsiyle katar elden gider.

Killet-i idrâkten sanma Zıya'nın gayretin,
N'eylesin kim yer gelir sabr ü karar elden gider.

G A Z E L

Hey, hani ol dem ki dilde arızular var idi!
Şevkler, gamlar, hevesler, cüstücular var idi!

Bir zaman neydi harabatın o ferr ü şevketi:
Onda yer yer nâralar, bin hayuhular var idi.

Hâba vardım ağlayıp rüyada gördüm dün gece:
Bastığı yerlerde yârın kanlı sular var idi.

Kâm alırdı bağ-ı âlemden meşam-ı arızu:
Lâlede, sümbülde evvel reng ü bûlar var idi.

Şimdi bir köhne sifali çok görür saki-i dehr.
Bezmimizde bir zaman zerrin sebular var idi.

Dilrübalar böyle damenkeş değildi bezmden,
Her gece âşık ararlar mahrular var idi.

Sen, Zıya gelmezden evvel dehre manend-i Nedim
Arsa-i nazm ü hünerde nüktegûlar var idi.

G A Z E L

Nev'-i insan haşre dek tâzim ederler adına
Kim feda-yı nefs ederse cinsinin imdadına.

Taştan olsa tövbenin kalbi dayanmaz bağda
Neylerin efganına bülbüllerin feryadına.

Ruy-ü hâki zulm ile pamâl eden zalimlerin
Zir-i hâkin haleti gelmez mi, ya Rap, yadına!

Şimdiki âcizlerin dâvasını seyreyliyen
Geçmişin rahmet okur Firavn'ına Şeddad'ına.

Ya kanaat ihtiyar eyler ya züll-ü irtikâp
Asrımızda uyduranlar masrafı iradına.

Niyk ü bet herkes bulur âlemde elbet ettiğin,
Kendi bulmazsa ceza miras olur evlâdına.

Çarhtan aldım, Zıya, tiğ-ı zebanla intikam;
Rahmet olsun fenn-i nazmın pirine üstadına!..

G A Z E L

Asaf'ın miktarını bilmez Süleyman olmıyan,
Bilmez insan kadrini âlemde insan olmıyan.

Zülfüne dil vermiyen bilmez gönül ahvalini:
Anlamaz hal-i perişanı perişan olmıyan.

Rızkına kani olan gerduna minnet eylemez,
Âlemin sultanıdır muhtac-ı sultan olmıyan.

Kim ki korkmaz Haktan ondan korkar erbab-ı ukul,
Her ne isterse yapar Haktan herasan olmıyan.

İtiraz eylerse bir nadan Zıya hâmuş olur,
Çünkü bilmez kadr-i güftarın sühandan olmıyan.

G A Z E L

Tebeddül eyledi esma ile hal-i cihan şimdi:
Sipihre hâkidan derler, zemine asüman şimdi.

Kemanlar vâsıl-i âmac-ı matlapdır siham âsa,
Siham-ı istikamet oldu hemkadd-i keman şimdi.

Hüner iş bilmemek, humk u cehalet kârdanlıktır;
Dirayet âciz aldatmak, zarafettir yalan şimdi.

Mürüvvet, merhamet derler biraz şey vardı âlemde;
İşi erbab-ı cahın cem'-i servettir heman şimdi.

Mukaddem su getirmek testi kırmak bir idi amma,
Acceptir, mazhar-ı rûçhan olur testi kıran şimdi.

Cehalet çarsu-yu dehri tuttu şöyle kim herkes
Ziyanı sut zanneyler, dahi sudü ziyan şimdi.

Rical üzre nisa kavveme-i sahipnüfuz oldu:
Eder tâlim-i avaze horoza makiyan şimdi.

Tagayyür eylemiştir âlemin ol rütbe ahlâkı,
Bize nakli tevarihin gelir gûya yalan şimdi.

Değildi Devletin evvel de halli gerçi pek yahşi,
Yazıklar, ah kim oldu yamanlardan yaman şimdi!

Ne rengin söz bulurdu bir zamanlar gelse güftara,
Ziya'yı eyledi dembeste-i hayret zaman şimdi.

G A Z E L

Hani o dem ki bizim de vakarımız var idi,
Biz âdemiz demeye iktidarımız var idi!..

Hoş ol zaman ki yanında hezâr bülbül idik,
Meyan-ı bezmde bir gül'izarımız var idi!

Anılsın ol geceler kim gelir o mah deyu
Tulû-u mihre kadar intizarımız var idi.

Gelir mi hatıra ol gün ki Göksu'da ikimiz
Gezer idik el ele biz de yârımız var idi.

Değildi bezmimiz efsürde-i hazan böyle,
Bizim de bülbülümüz nevbaharımız var idi.

Bize rakîb-i hasetkeş idi bütün âlem,
Sana muhabbet ile iştiharımız var idi.

Alış verişte bulunduk epeyce vaktiyle,
Bu çarşûda bizim itibarımız var idi.

Dağıttı gülşenimiz tündbad-ı çarh âhır,
Bizim de bizce biraz berk ü barımız var idi.

Medar-ı töhmet imiş, kim bilirdi kim bir vakt
Hünerveriz diyerek iftiharımız var idi!

Bu rütbe berîd-i civanan değil idik evvel,
Bizim de elde biraz ihtiyarımız var idi.

Demez o gamzesi sayyat rahm edip bir gün:
ZİYA adında bizim bir şikârımız var idi.

G A Z E L

Tersada ihtilâf, müselmanda ihtilâf,
Sertabepay âlem-i insanda ihtilâf.

Hep ihtilâf-ı elsineden iktiza eder
Tahkik olunsa ekser-i edyanda ihtilâf.

Bais gıyaptır adem-i ittifak için
Yoktur vücud-u mihr-i dırâhşanda ihtilâf.

Arif odur ki hali zamanla kıyas eder,
Ahvali muhtelif kılar ezmanda ihtilâf.

Şeyhin ne rütbe olsa da zâhir kerameti
Gâhi olur meyan-ı müridanda ihtilâf.

Gelmez tagayyür âdeme ikbal ü cah ile:
Bozmaz meal-i nameyi unvanda ihtilâf.

İnsan denir mi onlara kim intifa için
Bir anda ittifak ede bir anda ihtilâf!

Hayret veren bedahate târizdir, Ziya,
Yoksa olur tabayi-i vicdanda ihtilâf.

G A Z E L

Kıyam-ı mülk ümidin eyleme bidat lâzımsa,
Muhakkaktır zeval-i devlet istibdat lâzımsa.

Vücut-u mülke efrad-ı raiyyet cüz'-ü lâzımdır
Nasıl cem'-i ülûfa nusrat-ı âhat lâzımsa.

Bıraksın zikr-i hayr âsar ü ef'aliyle âlemde
Eğer bir âdeme hayrülhalef evlât lâzımsa.

Menafi muhtelifdir iktiza-yı ruzigâr üzre:
Değil uryana lâzım nahudaya bat lâzımsa.

Sakın ikbal için eşhasa olma alet-i ığraz,
Sana lâzım mı olmak âleme cellât lâzımsa!

Ziya âsa Kemal-i kâmile peyrevlik etsinler
Hünermendan için taklide bir üstat lâzımsa.

K I T A

Ya Rap, ne eksilirdi derya-yı izzetinden
Peymane-i vücuda zehrap dolmasaydı?
Azadeser olurdum asib-i derd ü gamdan
Ya dehre gelmeseydim ya aklım olmasaydı!

K I T A

Kendi resmi üzerine yazılmış

Cism-i zârım hâkte pinhan olunca isterim
Bir zaman olsun, Ziya namım felekte payidar.
Siretim âsar-ı hameinden kılınsın içtihat,
Suretim bu resm ile kalsın cihanda yadigâr..

B E Y İ T

Akl bir mizan-ı makıstır hukuku vezn için,
Vakt olur kim hak çıkar vaktiyle batıl sandığın.

B E Y İ T

Gerdenlere piraye olur tavk-ı esaret
Bir belde kim bir deli bin âkılı bağlar.

Ş A R K I

Ey saba, esme, nigârım uykuda;
Sevdiğim, çeşm-i humarım uykuda;
Değme, lûtfet, gül'izarım uykuda;
Çin seherdir, nazlı yârım uykuda.

Berk-i gülzar olmasın cümbüşfüruş,
Etmesin cuy-ü revan cuş ü huruş,
Bir zaman bülbül dahi olsun hamuş,
Çin seherdir, nazlı yârım uykuda.

Tarumar olmuş o zülf-ü pürşiken,
Serpilip yatmış, açılmış pirehen,
Bir gümüş derya sanır cismin gören,
Çin seherdir nazlı yârım uykuda.

Mest idi mecliste bâde şevkine,
Sen de mani olma şimdi zevkine,
Ey gönül, ah etme, Allah aşkına!
Çin seherdir, nazlı yârım uykuda.

T Ü R K Ü

Akşam olur, güneş gider şimdi buradan,
Garip garip kaval çalar çoban dereden,
Pek körpesin, esirgesin seni Yaradan,
Gir sürüye, kurt kapmasın, gel kuzucağım!
Sonra yârdan ayrılırsın, ah yavrucağım!

Çünkü Mevlâm kul eyledi sana özümü,
Bastığın yerlere sürsem yüzüm gözümü,
Uyma ağyarın fendine, dinle sözümü:
Gir sürüye, kurt kapmasın, gel kuzucağım!
Sonra yârdan ayrılırsın, ah yavrucağım!

Dağları duman bürüdü, ağyar seçilmez,
Avcı kurmuş tuzağını, yâre geçilmez,
Vefasızın meclisinde bade içilmez,
Gir sürüye, kurt kapmasın, gel kuzucağım!
Sonra yârdan ayrılırsın, ah yavrucağım!

Ş A R K I

Âşıkları inandırır,
Yalan vâdeyle kandırır,
Bu huy seni utandırır:
Çok naz âşık usandırır.

Nedir senden bu çektiğim?
Esirinsem ver pençigim!
Bilmez misin a sevdiğim:
Çok naz âşık usandırır.

Mintanının düğmesin çöz,
Sim tenin görsün bu göz.
Eskiden söylenir bu söz:
Çok naz âşık usandırır.

Ş A R K I

Padişah Abdülaziz'e

Derdinle görsen ne hale girdim,
Varım canımı yoluna verdim,
Yıllarca vaslın özledim durdum,
Dünya göziyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

Üç yıl cihana bakmadım asla,
Hicrinle zindan olmuştu dünya.
Ölsem de artık gam yemem, zira
Dünya göziyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

Rüyada gâhi yüzün görürken,
Can ü cihandan meyus olurken,
Mahşere kaldı hasret sanırken
Dünya göziyle ben seni gördüm.
Ömrümde bugün murada erdim.

Şanınla senin dünyalar dolsun,
Sebep olanlar o kadar bulsun.
Bin kere Hakka şükürler olsun:
Dünya göziyle ben seni gördüm,
Ömrümde bugün murada erdim.

Namık Kemal'le birlikte

Z A F E R N A M E

Habbeza, nasr-ı hümayun-u bedi-ül-ahval!
Ni'meza feth-i beşaret-alem-i ferruhfal!
Dese ukbada seza gıpta ile Rüstem-i Zal:
Barekâllah, zehi kevkebe-i âlel'âl!
Levhaşallah, acep nusret ü feyz ü ikbal!..

İşte tarih-i selef, lâzım ise bahsetmek,
Sath-ı âlemde nice mâreke geçti gerçek.
Bunu der müttefikan yerde beşer, gökte melek:
Hak bu kim görmedi agaz edeli devre felek
Böyle bir feth ü zafer, böyle şükûh ü iclâl..

Yer göğe gök de yere eyledi dehşetle nigâh,
Hayretinden aradı herbiri bir cay-ı penah,
Etti sükkân-ı semavat ü zemin nale vü ah,
Lerze saldı feleğe nâre-i **Hayyâk Allah!**
Râşe verdi küreye gulgule-i Ya Müteal!

Edelim dikkat ile cümle tevarihe nazar
Matla-ı şarktan aksa-yı ekalime kadar:
Gerçi geldi nice sahiphaşem ü feth ü zafer,
Kimseler olmadı bu feth-i mübine mazhar,
Ne Sekender ne Hülâgû ne Sezar ü Anibal.

Safder ü safşikenî böyle gerektir sadrın:
Olmadı şimdîyedek faili hiçbir gadrin,
Namını eyledi tecdit gaza-yı Bedr'in
Aferin himmetine asaf-ı âlikadrin,
Oldu şayeste-i tevfik-i Cenabı Müteal.

Mevc urup kandiye burcunda muzaffer alemlî
Avrupa oldu dilâşüfte-i hüsn-ü rakamı.
Çünkü bir hizmet idi devletine mültezemi,
Girit'i aldı geri hizmet-i seyf ü kalemi
Halkına gelmiş iken daiye-i istiklâl.

Devleti hüsn-ü idare ise maksud ü murat
Ona pek mani imiş kesret-i emsar ü bilât.
Etti bu kaide-i hikmeti kendi icat,
Devleti eyledi bir öyle belâdan azat
Yoksa pek müşkül olurdu şu zamanda ahval,

Sıcaklık halvet iken cariyeler ile yeri,
Turfe gûyalık ederken geceler bendeleri,
Bisebep terkederek böyle huzur u hazarı,
İhtiyar eyledi bu kışta şu müşkül seferi,
Yoksa kim etmiş idi kendisini istiskal!

Kışla-i fikri olup ceş-i zaferle memlû
Kal'a-i zihnine endişe-i feth etti gulû.
Kılıcın çekti kınından diyerek "Kande adû".
Bu ne gayret, ne hamîyyet, ne şecaattir bu!
Hiç görülmiş mü tevarih-i selefte emsal?

Ten-i nazendesi ne nazik igen pek de ne kart,
Kendine mani-i azm olmadı, kânun ile mart,
Ona nispetle cebandır şücean-ı Ispart,
Askere verdi kumandayı misal-i Bonapart
Gerçi kim gelmedi hiç silsilesinde general.

Yirmi beş kıta sefine idi hükmünde Fidel,
Tuttu bir rum vapurun bir sene ikdama bedel.
Hiç bahriyeden agâh değilken evvel
Vermedi ablokada şan-ı donanmaya halel,
İngiliz devletine olsa sezadır amiral.

Çünkü her kârda tercih olunur şerr-i ehaf,
Etti hükkâm-ı müselmana nasarayı halef;
Tir-i ta'ne bu sebepten olamaz zatı hedef:
Vakıa haylıca can haylıca mal oldu telef,
Etti amma ki cezire şerefin istihsal.

Zat-ı Haydar-şiyemi azmedeli bu sefere
Baş keserler kılıcı namına cümle kefare.
Vermedi ruhsat-ı takib-i adu bir nefere,
İktifa eyledi El'afvü zekât-üz-zafer'e,
Etmedi taife-i bagıyeyi istisal.

Gerçi her fende müsellemdir o sadrın zatı,
İlm-i inşa da hususi ile malûmatı;
Başka davada bulunmaz diyelim ispatı,
Ya o takrire, ki tafsil eder icraatı,
Hüsn-ü tâbir ü belâgatte bulunmaz emsal.

Öyle takrir ki herbir sözü dürr ü meknun,
Öyle bir nusha ki her satrı mezaya-yı füsün.
Gören ol mülhemeyi ya nice olmaz meftun:
Serteser şive-i icaz ü seraser mazmun,
Lâfzı pürnükte vü her nüktesi lebriz-i hayal.

Gösterir kıl-k-i füsunkârı günü şep yerine,
Arzeder şimşegi kasteylese kevkep yerine,
Saydırır bir deveyi istese merkep yerine,
Kan saçar hame-i hunrizi mürekkep yerine
Meşrebi mâreke-i rezme olunca meyyal.

Seyrine göz' eremez kilik-i hünercomesinin,
Nur-u mâna üzerinde dolaşır hâmesinin,
Oku bu beytini dikkatle Zafernamesinin:
Zülf-ü yâre dokunur meselede hamesinin
Târ-ı mâna dökülür payına kangal kangal.

Ne yazarsa olur itrasına mecbur cihan,
Ne yaparsa eder elbette taaccüp insan.
Ya nasıl olmasın âsarına âdem hayran:
Yazdığı şeylere Mümtaz ü Fuat alkışhan,
Gördüğü işlere **Tavkim ü Ceride** tellâl.

Az gelir sıytını tarif için her ne desem.
Kulunuz Avrupa'nın halini gerçi bilmem.
Bunu bir diplomat ağzından işittim akdem:
Öyle bir şöhrete malik ki mülûk-ü âlem
Namını bilse eğer elbet anar bil'ibcal.

Bir işi yapmayı-zihninde eğer peyler ise
Onu icra eder elbet ne eder eyler ise,
Oluyor haric-i imkân sanılan şeyler ise,
Öyle bir kudrete malik ki murat eyler ise
Görünür suret-i imkânda nice emr-i muhal.

Etti teshir dirayetle Şeh-i Devran'ı
Yaradı kendisine Saltanat-ı Osmani.
Zatına dense seza Şah-ı Cihan-ı sani,
Kendi sultan değil arama ki nice sultanı
Maksadı üzre eder bende gibi istimal.

Şeh-i Devran ile yok beynine hail perde,
Yad olunmaz şu kadar var ki adı mimberde;
Yoksa ol rütbe yürür hükmü ki herbir yerde,
Padişahın adı vardır yalnız dillerde,
Zatıdır taht-ı hükûmette hakiki faal.

Kalbi ayine-i ilham-ı Hudavend-i ezel,
Zatı mürsel gibi masûm-u hatayâ vü zelev,
Kimseler eyliyemez kendi ile bahs ü cedel,
Her ne işler ise lââyüs'elü amma yef'al,
Her ne hükmeylese azade-i takyid-i sual.

Katl-i valiye verip Şam'da devlet hükmü
Kıldı telif-i muadat-ı raiyyet hükmü.
Verdi Lübnan'da nasaraya emaret hükmü,
Mısır'da eyledi tağyir-i veraset hükmü,
Etti bir yüzbaşıyı Memleketeyn üzre kiral.

Terk-i emlâk edip islâmdan on bin hane
Hicret etmişti itaat ederek fermana.
Şart edip rekz-i âlem etmeyi kahharane
Belgrat kal'asın ihsan ile Sırbistan'a
Devletin kıldı tamamiyyetini istikmal.

Kenez'i nuhs-u belâgat-eseri koydu yola,
Salamaz gayri mukaddemki gibi sağa sola.
Öyle me'mende ne hacet olacak karakola,
Karadağ kulelerin yıktı ise hükmü n'ola:
Peşşe tevfiik-i Huda ile eder kal'-ı cibal.

Azmine yaver olur ise eğer kasd-ı Huda
Kıptıyan cayı olur mesned-i sadr-ı vâlâ.
Yalnız etti yahudiler için istisna;
Rumdan, ermeniden yaptı müşir ü balâ:
Eyledi resm-i musavat-ı hukuku ikmal.

Bir zaman akçece görmüştü Hazine killet,
Almayıp aylığını halk çekerdi zillet.
Ya nasıl zatına şükretmiye şimdi millet:
Verdi maliyeye tedbir-i musibi bereket,
Buldu hep saye-i lûtfunda cihan vüs'at-i hal.

Fukara, zam ile vergisi, edilmez tâciz;
Sanma âşar ile ağnam rüsumun naçiz.
Buldu gûya yeni bir mâden-i sim ü ibriz:
Tuz, tütün resme girip oldu hazine lebriz,
Etti tahvil ü kavaimle nükut istihsal.

Devlete Avrupa emniyet eder mi, heyhat,
Lûtfedip eylemese arz-ı kefalet ol zat!
İşte, lâzımsa bu davaya delil ü ispat:
İtibarı ile yaptı nice istikrazat,
Yoksa maliye işinde görölürdü işkâl.

Konferansta diyelim kendi cebanet etmiş,
Şam için âhara sehv ile emanet etmiş,
Ne hamiyet ne sadakat ne metanet etmiş,
Tutalım cümle umurunda hıyanet etmiş,
Şu Girit hizmetini var mıdır inkâra mecal?

Şam'da nam bırakmaksa Fuat'ın kââmı,
Katliâm etmeğe hacet ne idi islâmı?
Etse taklit yetişmez mi o nik-encamı!
Böyle iş görmeli ipka ise maksat namı,
Ne reva şöhret için Zemzem'e olmak bevvâl.

Öyle âlidir o mahsud-u güzin-i eslâf,
Bir lisanda ona şayeste bulunmaz evsaf.
Böyle vasfeyler idi zatını görse Vassaf:
Ehl-i seyf, ehl-i kalem, ehl-i dil, ehl-i insaf,
Muhsin ü mikrim ü memduh u gayur ü faal.

Daver-i mülk-ü hüner, safder-i nusrat-rehber,
Kahraman-kudret ü ahendil ü Rüstem-peyker,
Murtaza-meşreb ü hemtab'-ı Halil-i Azer,
Hami-i din-i mübin, muhyi-i şer'-i enver,
Hafız-ı Devlet ü derhemkün-ü evsan-ı dalâl.

Bir zaman Padişeh-i Âlem'e muğber oldu,
Emrine ol dahi encam müsahhar oldu.
Hâsılı hep şeref-i talihe mazhar oldu,
Hangi hengâmeye girdiyse muzaffer oldu,
Değmedi ârızına lûtme-i **Elharbü sical**.

Olamaz faris-i ikbale yürütmek ağrep
Sevt-i gayret ile divarı misal-i merkep.
Az zamanda şu kadar feyze nedir başka sebep:
Esb-i Devlet bu terakkide gider miydi acep
Olmasa himmeti mehmizzen-i istical!

Kime ne kendisinin karnı ya aç ya toksa?
Çok mudur parmak atıp her işe burnun soksa?
Geri versin diyelim zatına bunlar çoksa;
Kendinin gayret-i milliyesi koymaz, yoksa
Çekilir yük mü bu mihnet kişi olsa hammal!

Eyliyen veçh-i dilârasına bir kerre nigâh
Bir daha âleme bakmaktan eder istikrah.
Utlübülhayr mealinden olursun agâh,
Nazar et suret-i zibasına, maşaallah,
Nedir ol veçh-i mubarek, nedir ol hüsn-ü cemal!

Afitaba yüzünün varsa da veçh-i şebahi
Andırır tal'at-i meymun ü ferahnaki mehi.
Onda kıl san'at-ı Mevlâya serapa nigeht:
Kad değil kamet-i matbuası bir serv-i sehi,
Göz değil çeşm-i dilârası, yenabi'-i zülâl.

Harem-i hasına dahil olamazlar eclâf,
Ulemanın eder âmalını daim is'af.
Eylemez nesl-i Resul'ü alenen istihfaf,
Öyle düstur-u muazzam ki Nakibül'eşraf
Gelse ger meclisine cayı olur saff-ı nial.

Bezm-i adline müsavi çakıcı, tamburacı;
Meclisinde bir olur lâgutacı, usturacı;
Tanımaz çizmecî ya losturacı, mosturacı,
Öyle nazik ki, eğer şapkalı bir kunduracı
Evine gelse eder ta kapıdan istikbal.

Oratörler, avukatlar yanına gelse eğer
Onu ilzamda elbette kalırlar muztar.
Bu değildir yalnız zat-ı şerifinde hüner,
Öyle bir cerbeze-i nutku da var kim eyler
Hasmının hakkı dahi olsa elinde iptal.

Geçti şöhrette mülûk-ü Arab ü İran'ı,
İttihaz eyledi elkab-ı hükümdaranı.
Monitör'lerde Son Altes yazılır unvanı;
Çok mudur Avrupa'ya gitse ukab-ı şanı,
Beykoz'a Gekbüze'den gelse acep mi kartal!

Mazhar olsa gazab-ı pâkine şir-i nerre
Dehşetinden dağılır cismi misal-i zerre.
Muziyat olmasın asayiş-i hale garre:
Kahrına uğramadı, uğrasalar bir kerre,
Ne tavanlarda gezer fare, ne dağlarda çakal.

Bazı ahvalde eylerse ağırca hakaret
Herbirinde bulunur bir nice sırr ü hikmet.
Ona tembel demek elbette hatadır, elbet!
Hep teenni-i hakimaneden eyler neş'et
Tab'-ı pâkinde eğer var ise cüz'i ihmal.

Mûn ü Hatem denemez zatının emsalidir
Ki bunun bendeleri lûtfu ile malidir.
Arızı sanma bunu, kendisinin halidir,
Himmet ü meşrebi de tab'ı gibi âlidir
Çünkü esma olunur nâsa semadan inzal.

Himmetiyle edeli kaide-i adl zuhur
Nice mazlumların hatırı oldu mesrur.
Böyle lûtfun kim eder şükrünü ifada kusur:
Sayesinde o kadar etti cihan kesb-i huzur
Eylemez kimse duasında dakika ihmal.

Nefreti olsa da fâzıllara ol kâmvlerin
Oğlunu terbiye etmek gibidir bir pederin.
Yoksa temyiz eder beynini şap ü şekerin,
Hanümanı yıkılırdı nice ehl-i hünerin
Canib-i affa eğer olmasa tab'ı meyyal.

Çünkü âlâ sözü eyler kötüsünden temyiz
Nutku tesir eder olsa da gayetle veciz.
Ehl-i hacâta olur her sühani şevkengiz:
Nakd-i vâdi ile hemyan-ı zaruret lebriz,
Zer-i nutku ile ceyb-i fukara malamâl.

Olalı turfe nümayan garabât-ı şüun
Görmedi mislini bu çarsu-yu reybi münun.
Hasedinden yeridir yerlere geçse Karun:
Kâle-i servet ü daratına olmaz arşun,
Galle-i nimet-i bigayeti bilmez mikyal.

Servet ü nimeti mahsul-ü tasarruftur, inan,
İrtikâba veremez meşrebi çünkü imkân.
Şu yetişmez mi bu davaya gerekse burhan:
Vali-i Mısır ile Sultandan alırdı ihsan
Maksadı olsa idi cem'-i nükud ü emval.

Gördüğü hizmete emlâki olursa tatbik
Acıyıp haline insaf eder ehl-i tetkik.
Zaten ahşap idi hem kendine nispet ile dıyk,
Beytini, malini yaktıysa eğer nâr-ı harik,
Kâgirini bina eyler onun Beytülmal.

Fetheden âlem-i endişeyi şemsirindir,
Zapteden memleketi tiğ-ı cihangirindir,
Veren ümmid-i teceddüt bize takririndir,
Asafâ! himmet-i mahsusa-i tedbirindir
Eyliyen Devleti bu hadd-i kemale isal.

Bozdu ahlâkını hep Millet-i Osmaniye,
Kalmadı kimsede hiç gayret-i osmaniye,
Gitti eski şeref ü şevket-i osmaniye,
Girdi bir halete kim Devlet-i Osmaniye
Hissolunmaz gibidir şaibe-i izmihlâl.

Gerçi pek çok hüner ister yoğu var göstermek,
Onu düzmekten inandırması müşküldür pek.
Eyledi haylı vukuat da yardım gerçek,
Ne dirayet bu ki yirmi senedir vâdederek
Aldatıp Avrupa'yı âlemi ettin iğfal.

Oldu mağlûb-u müsahhar sana Sultan-ı Cihan,
Nice yıl ettin onun namına hükm ü ferman.
Ne kadar fikr ü taaccüp edilirse şayan:
Bu ne talih ki cihan hasmın iken bunca zaman
Müstakillen olasın tahtnışin-i ikbal!

Vâd-i ıslaha dahi eylemeyip emniyet
Hikmetamız olan ef'ali sanırlar cinnet.
Her belâyı sana bizzat ederler nispet,
Müslüman lânet eder, gayrimüselman lânet,
Kimseler kıymetini bilmedi hâlâ, bu ne hal!

Bezm-i ülfette soğuktur o kadar germi-i bahs,
Eder insana yılan gibi eser germi-i bahs.
Bu hararetle eğer gider ise germi-i bahs
Erbaine kadar elbette sürer germi-i bahs
İstesem ben ne kadar vasfını etmek icmal.

İhtiyarım, beni lâl eyledi lûtfun, ne deyim!
Vasfına söz bulamam, n'eyliyeyim, n'ışliyeyim.
Fâzıl-ı şair ile bari sözü bir edeyim:
Asafâ, ömrümü evsafına hasreyliyeyim
Bir zaman Kabız-ı Ervah ederse imhal.

Olarak müstenid-i şime-i afv ü safhın
Nâtini Fâzıl eder, Hayri kulun da şerhin.
Genç iken söylememişti yine zemm ü kadhin,
Fâzıl-ı pire ateh gelse de söyler medhin:
Soy köpek kalmasa da dişleri durmaz battal.

Gâh dağlarda ve sahrada zamanım geçti,
Gâh Maliyede dâvada zamanım geçti,
Hâsılı hırs ile hülyada zamanım geçti,
Dalkavuklukta mudarada zamanım geçti,
Olmadım şimdiyedek mazhar-ı feyz ü âmal.

Nale-i hırsımı encam işitti lûtfun,
Bana ilka-yı hayat eyledi gitti lûtfun,
Şuaranın yüreği yağın eritti lûtfun,
Âcizim şükrünü ifada ki etti lûtfun
Şem'-i maksudumu âhır nefesimde iş'al.

Yes ü hırman ile benzim sararıp solmuş idi,
Ehl-i matlûp saçım la sakalım yolmuş idi,
Galiba mihnet ile çille dahi dolmuş idi;
Mutasarrıflığa bir kıt'a sebep olmuş idi,
Bu kasidem beni valiliğe eyler isal.

Nitekim şehr-i mayıs tıpça şifa mevsimidir,
Ehl-i hacâta şehir vakti şefa mevsimidir,
Edelim sıdk ile Mevlâya rica, mevsimidir,
Yeter ey hame, ko tasdii, dua mevsimidir,
Tut yüzün kıbleye, aç başını ba saffet-i bâl!

Ta ki ateşte bula mürğ-u semender me-va
Ede hakisteri kaknusu demadem ihya,
Göstere nesr-i felek cünbiş-i pervaznüma,
Ta ki pervaz ede âfakta simürğ u hüma,
Kepk-i dâratını çâk etmiye şahin-i zeval.

Olmayıp kendisi azürdedil-i bud ü nebut,
Kıla Hak kendini vareste-i târiz-i hasut,
Kadd-i matbuu boyunca ola zılli memdut,
Lûtf u ihsanı gibi ömrü ola namâdut,
Din ü imanı kadar kesbede feyz ü ikbal.

H A R A B A T ' I N Ö N S Ö Z Ü

H A R A B A T ' I T E R T İ B İ N S E B E B İ

Onbeşte değildi sünn ü salim
Kim nazm ile vardı ıstıgalım.
Mevzun söze can verirdi gûşüm;
Eş'ar okusam giderdi huşüm.
Verdi bana evvelâ merakı
Meydan şuarasının nihakı.
Gâhice Garibi'yi okurdum,
Âşık Kerem'e yanar dururdum.
Âşık Ömer'i ki gâh alırdım,
Uçkur sözüne şaşar kalırdım.
Tahsinle de etmeyip kanaat
Yağmaya dahi gelirdi cür'et.
Her defter-i şi'ri kim tanurdım
Yok nusha-i âharı sanırdım.
Kendim de nazîre der idim gâh,
Amma ne söz, el'iyazu billâh!
Gûş etmesin öyle söz kulaklar,
Alûdesi olmasın dudaklar.
Divançeme onları yazardım,
Mümkün olsa taş kazardım.
Kim şi'rime atsa tâne taşı
Uğrardı benimle derde başı.
Hicv idi muarıza cevabım,
Şemşir-i zeban idi kitabım.

Ol hal ile ruzigâr geçti,
Bir iki hazan, bahar geçti.
Geçti elime çü nusha-i can
Matbu bir iki köhne divan.
Bir kere bu kenze nail oldum,
Bir başka cihana vâsıl oldum.
Bir pareye bini aferinin,
Pabucu atıldı Gevheri'nin.
Vehbi ile Vâsıf'ı beğendim,
Taklit için onlara özendim.
Derdim edip onları kıraat:
Ya Rap, bu ne sihr, ne keramet!
Bundan daha söz olur mu alâ;
Şirin lâfz ü huceste mâna.
Şu serv ile bak şu kadd ü kamet
Olmaz mı kıyamete alâmet.
Ya bülbüle gül ne hoş muvafık,
Pervane değil mi şem'e âşık!
Humhane yanında cam ü sâgar,
Rindan ile muğbece beraber...
Temyize yok idi iktidarım,
Zira bent olmamıştı yârim,
Amma okudukta **Gülsitan'ı**
Derketmeğe başladım lisanı.
Hem ol sırada bir iki şair
Temyizime oldular müzahir.
Olmak şuara ile mubahis
Efzayış-i farka oldu bais.
Bir nüktever-i sûtude-etvar
Hafız'dan okuttu hayli miktar.
Ol sözlere meşrebim kapıldı,
Gûya kapalı gözüüm açıldı.
Oldu bana hace-i dil ü can
Âsar-ı sühanveran-ı İran.

Oldum nice hamseden güherçin,
Gördüm nice defter ü devavin.
Ettim şuara-yı Rum'u tahkik,
Âsar ü zamanlariyle tatbik.
Gördüm olmuş halef selef hep,
İran şuarasına halef hep.

Evvel söze başlamış Nevayi
Taklit ile farisi edayı.
Gelmiş şuara-yı Rum pişin,
Kılmış o edada vezni tâyin.
Taklit ile çün lisan bozulmuş,
Evzan-ı aruzi galip olmuş.
Çıktıkça lisan tabiatinden
Elbette düşer fesahatinden.
Fa'lün fiil olmadan nümayan
Parmak ile idi bizde evzan.
İşte bu sebepledir ki el'an
Türkiye yok irticale imkân.
Türkiye değil bu hal evvel,
Olmuş idi Farisi de muhtel.
Onlar da edip lisanı tecdit
Etmiş Araba sühande taklit.
Var ise de bazı fazla noksan
Evzan-ı Araptır onda evzan.
Biz onlara nispeten cedidiz,
Gûya ki Araplara hafidiz.

Âsar-ı Araptır ümm-ü irfan,
Bunlar iki nehrdir, o umman.
Çün gördüm o bahr-i bikeranı
Farkeyledim ol zaman cihani.
Evvel gözden geçen hep âsar
Gözden geçti bütün betekrar.

Gördüm yeniden nice defain,
Buldum yine birtakım hazain.
Ben tab'a bunu esas ederdim,
Şair olurum kıyas ederdim.

Bu şevk ile geçti ruzigârım,
Destimde değildi ihtiyarım.
Bildim ki ben öyle şair olmak
Ayniyle cibal-i sayir olmak.
Ben olamadım eğerçi şair,
Oldum şu kadar ki fehme kadir.
Şairlik eğerçi muteberdir,
Şi'ri tanımak da bir hünerdir.
Helvacıya tablakâr lâzım,
Ol kâra da iktidar lâzım.

Sinnim ki çil ü çeharı geçti,
Atı alan Üsküdar'ı geçti.
Gördüm feleğin vefası yoktur,
Zevk ü elemin bakası yoktur.
Bin yıl yaşasan yine cihan bu,
Gerdiş bu, zemin bu, asüman bu.
Bir kaidedir bu cavidane:
Elbette gider gelen cihana.
Bu âleme itimat olunmaz,
Derd-i ecele deva bulunmaz.
Sıhhat bozulur, şehap kalmaz,
Kuvvet gider, ab ü tâp kalmaz.
Perverde-i naz olan o gül ten
Eyler kara toprak içre mesken.
Ol göz ki bakar bugün nehara
Yarın yuva ola mur u mâra.
Hikmet bu belâya çare etmez.
Tedbir ü hiyel de pare etmez.

Yok faide devlet ü niamden.
Yok menfaat efser ü haşemden.
Geldi nice bin mülûk dehre,
Hep uğradılar bu derd ü kahra.
Yoktur birinin zebanda namı,
Kande o yesar ü ihtişamı!
Amma ukalâ-yı âkıbetbin
İdrâk edip bu hali pişin
Meyleylememiş bu dehr-i dûna,
Gaflet ile düşmemiş cünuna.
Çarhın agâh olan huyundan
Bu yağmurun içmemiş suyundan.
Tahsil-i kemale himmet etmiş,
Azadelîğe kanaat etmiş.
Âlemde nice eser bırakmış,
Ezkârını muteber bırakmış.
Gerçi onu ruzigâr almış,
Bu kubbede bir sadası kalmış.

Çün bende bu iktidar yoktur,
Hırsımda baka-yı nam çoktur.
Fıkr eyler iken bu hale tedbir
Geldi dilime misal-i Kıtırmir:
Hayvan iken ol vücud-u yekta
Etmiş bu cihanda namın ipkâ.
Erbab-ı Kemale hadim olmuş,
Onlar ile ismi daim olmuş.
Ben de o tarîka zahip oldum,
İnsanlar ile musahip oldum.
Esna-yı mutalâamda ekser
Gördükçe lâtif ü hoş eserler
Bir deftere kaydeder idim hep,
Amma ki değil idi mürettep.
Tertibine ettim ihtimamı,

Mecmuama verdim intizamı.
Türki ile Fariside mahlâs
Şairlere çünkü oldu muhtas
Oldu şuarası bunların hep
Tertib-i huruf ile mürettép.
Amma ki Arapta başka âdet:
Geh künye, geh ism buldu şöhet.
Tertipte olmak ile işkâl
Tanzimde ben de ettim ihmal.
Ebyat ile kıtalar serapa
Tertib-i heca ile mukaffa.
Vardır Arabide bazı külfet,
Etmek gerek ıstikaka dikkat.
Göstermek için nikât-ı nazmı,
Ezman-ı tahavvülât-ı nazmı,
Âsar-ı seleften ittim imlâ
Bir hayli nevadir-i dilâra.
Gerçi sözü bunların kabadır,
Mânaları ilk canfezadır.
İmlâlarını bıraktım öyle
Tâ denmiye sonra şöyle böyle.

Çünkü bu dile misal-i mader
Oldu Çağatay lisanı mastar,
Terkeylemeğe hicap ettim,
Ondan dahi intihap ettim.
Mâlûm ola ta zaman ne olmuş,
Evvel ne imiş lisan ne olmuş.
Hem rütbelerince âcizane
Çektim şuarayı imtihanane.
Meşhurları beyan olundu,
Âsar ile imtihan olundu.
Hükmeyledim ekseriyyet üzere
Şî'rindeki istikamet üzere.

Ben anladığım kadarca yazdım,
Vakt olmadı, muhtasarca yazdım.
Madâm ihlâstır esası,
Mâzur ola varsa da hatası.

Âsar-ı muasırinden hem
Maruflar oldular murakkam.
Şayet ki ola deyu taaddi
Temyizine etmedim tasaddi.
Müstakbele şimdi hükmolunmaz,
Gaipteki cifr ile bulunmaz.
Mümkündür, eder Cenabı Biçun
Karun'u geda, gedayı Karun.
Bugün görünen sana muhakkar
Yarın ola galib ü muzaffer.
Madâm eseri durur hayatın,
Mamûldür irtikası zatın.
Ayrıldı bizimle çünkü eslâf,
Varsın bizi de ayırsın ahlâf.
Göstermek için hatâ, sevakı,
Her şiveden ettim intihabı.
Her şey ki bana bihin göründü,
Şayeste vü dilnişin göründü,
Mecmuama eyledim anı kayt,
Güyendesı Amr imiş yahut Zeyt.
Fikret, ne kadar kitap gördüm,
Cem'inde ne piç ü tâp gördüm.
Rindan eder onda cün mülâkat,
Koydum adını onun **Harabat**.
Mescit desem itimat olunmaz,
Şairler o yerde çok bulunmaz.
Şairlere mey verir musafat,
Rindanın olur yeri harabat.

T Ü R K Ş İ R İ

Eslâfta Ahmet ü Necati,
Avare vü dilşikeste Zati,
Türki sühane temel komuşlar;
Gerçi temeli güzel komuşlar,
Etmekle lisanımız tagayyür
Ol şiveyi güç bize tasavvur.
Mazmunları gerçi pek metindir,
Elfazı da ol kadar çetindir.
Tarz-ı gazel ü kasidebazi
Nahoş o kadar ki vezn-i tazi.
Dan ile igen de ler dürür ler
Her beytte birbirin sürürler.
Ya haşv ü imale vü zihafât
İnşat edene belâ-yı âfât.
Belki o zaman için güzelmiş,
Lâkin sonra lisan düzelmiş.
Olmuş bu tebeddül-ü lisana
Bais iki husrev-i yegâne:
Sultan-ı cihan Selim-i Evvel,
Hakan-ı müeyyed ü mübeccel,
Etmiş o şehenşeh-i muzaffer
Mülk-ü sühani dahi müsahhar.
Ekser sözü farisidir anın,
Makbul ü müselleme cihanın.
Yok, Rum aranır ise seraser,
Ol şivede farisi demiş er.
Olmakla şeh-i cihan-ı mâna
Divanı durur cihanda hâlâ.

Ođlu dahi padişah-ı irfan,
Sahipkanun, Han Süleyman,
Görmüş idi terbiyet pederden,
Elbette çıkar güher güherden.
Tesis-i bina-yı devlet etti,
Tanzim-i lisana himmet etti.
Zâhirde vü âlem-i sülhânde
Kendisine halkı kıldı bende.
Surette değil fakat cihangir,
Mülk-ü hüneri de etti teshir.
Verdi bu iki şeh-i fazilet
Hem devlete hem lisana vüs'at.
Meclislerine nedim-i dahil
Olmuş idi zümre-i efazıl.
Himmetleri ile oldu mevcut
Bir İbni Kemal, misli mefkut.
Hem etti Ebüssuut'u is'at
Ol iki şehenşehir-i melekzat.
Bu iki hünerver-i yegâne
Pek çok medet ettiler lisana.

Baki idi nice sayf ü kânun
Perverde-i has-ı Şah-ı Kanun.
Olmuştu o padişah-ı nekkat
Hem padişah ona hem de üstat.
Her şi'r verişte, Şah-ı zişan
Hem rütbe verirdi hem de ihsan.
Zâhir görünür kasidesinden,
Tavr-ı gazel-i güzidesinden
Kim tarz-ı kadime kisve vermiş,
Şi'r onun eliyle şekle girmiş.
Baki'ye seza olunsa tayin
Tâbir-i müceddid-i nohustin.
Amma yine bazı köhne tâbir

Baki'de eder derunu tekdir.
Sonra edilip bu şive tecdit
Âsar-ı acem olundu taklit.
Evezanda taharrüz-ü zihafât,
Teksir-i tetabu-u izafât,
Cümle edevat-ı vâsf-ı terkip,
Tevsi-i teselsül-ü terakip,
Birden girdi bizim lisana,
Hep nameler oldu şairane.
En cay-ı taaccübü bu babın
Baisleridir şu inkılâbın:
İstanbul iken makarr-ı irfan,
İstanbul iken metaf-ı büldan,
Yaptı iki taşralı bu hali,
Van'lı birisi, biri Reha'lı.
Yani biri Nef'i-i sühanver
Hem diğeri Nabi-i muammer.
Bunlardır eden lisanı tevsi,
Bunlardır eden beyanı tenvi.
Bunlar verdi zebana zinet,
Bunlar verdi beyana suret.

Türki dili evvel idi yekta,
Etti onu farisi dübalâ.
Hem öyle yakıştı iki gevher,
Gûya ki karıştı şir ü şekker.
Yahut iki bahr-i ilm ü irfan
Birleşti beraber oldu umman.
Yok, üç deniz oldular ferahem,
Ondan çıktı bu bahr-i âzam.
Zira arabi lisanla evvel
Olmuş idi farisi mükemmel.
Osmanlı lisanı bu lisandır,
Fikreyle, ne bahr-i bikerandır.

Osmanlı lisanını bilen zat
Bir bennadır ki hazır alât:
Birkaç türlü edata nail,
Birkaç nevi inkılâba kabil.
İmalde hiç külfet olmaz,
Teftişte tab'a zahmet olmaz.
Herhangi hayal ise musavver
Elfazı gelir onun beraber.
Sair lüsün-ü atikanın hep
Mâkulâtı olur mürettep;
Kat'a o huduttan çıkılmaz,
İnsan buna ya nasıl sıkılmaz!
Manzum ise bahusus o suret
Birkaç kat olur o demde külfet.
Tazyik-ı aruz bir cihetten,
Hem kafiye vü redif rehzen.
Tahsine olur kati sezavar
Bir dilde güzel diyenler eş'ar.
Amma ki bizim lisanımızda
Her türlü edat yanımızda.
Efkâr-ı Arap, hayal-i İran,
Mahsul-ü memalik-i Horasan,
Her hangisine uzatsa desti
Mümkün dolmak kişiye testi.
Herhangi hayal gelse akla
Biz kadiriz onu lâfza nakle.
Böyle var iken lisanda vüs'at
Var der yine bazıları zaruret.
Mahreçte muhalif iken aslı
Eyler ayn'a çü hemze vaslı.
Met verdi kimi elifle nuna,
Verir hareke kimi sükûna.
Der okla akıl ibaretinde
~~Canı~~ dahi ~~çaaan~~ suretinde.

Sorsan bu tekellüfata illet,
Der: Veznde çünkü var zaruret.
Lâyık mı ki şairim diyen zat
Farketmiye mahrec-i hurufat!
Kim eyler onu bu sehve icbar?
Mahdut mudur diyar-ı efkâr?
Eslâfta gerçe var zihafât,
Yoktur böyle veli hurafât.
Sabit, Sami bu sehvi etmiş,
Ragıp, Asım o isre gitmiş.
Bunlardaki sehvi sonra gûya
Sair şuaraya oldu fetva.
Çok şair-i ehl-i tab'ü maye
Taklit ile düştü bu hataya.

ŞAIRLİK VE ŞARTLARI

Vardır iki şart-ı şairiyet:
Evvelkisi kabili-i hilkat.
Bazı kula Hak eder inayet,
Bir nimet-i hâstır tabiat.
Şair şair doğar anadan,
Asarı görünür iptidadan.
Şair daha tıfl iken ayandır,
İrfanına meşrebi nişandır.
Her tarz ü edası lâubali,
Bir başka revişte cümle hali.
Mesken eder etmez işbu şehri
Gçya ki görür cünun-u dehri.
Fikrini salâha salik eyler,
Bilmez ki umuma kemlik eyler.
Başlar o zamandan ihtilâfa,
Evza-ı umum ile hilâfa.
Hem başlar o demden iptilâlar,
Ömrünce mubareki belâlar!
Çün hür olarak gelir vücuda,
Güçtür koma şairi kuyuda.
Çokluk onu bağlamaz akait,
Teshir edemez onu fevait.
Etmez zer ü sim için mudara,
Olmaz kadem-i ricale ruhsa,
Rızkı ile eyleyip kanaat
Sürmez yere cephe-i daraat.

Dehrin saymaz gam ü safasın,
Zira feleğin bilir vefasın.
Bir şaire münteha-yı maksat:
Bir şişe şarap, bir semenhat.
Medhinde eğerci eyler itra
İşte sana eylemez mudara.
Şi'rinde diyen yalan dolan söz
İşte sana söylemez yalan söz.
Çün işte umummadır netayiç,
Şahsın kalır onda nef'i hariç.
Her kim ki işinde sadık olmaz
İnsan demek ona lâıyk olmaz.

Sani-i şürut-u şairiyyet:
Tahsil-i maarif ü fazilet.
İlm olmasa şair olmaz insan:
Dilsiz söze kadir olmaz insan.
Sâyeyle ulûma mukdimane,
Ezcümle bedi ile beyana!
Şi'r-i Araba tevessül eyle,
Nahv ü lûgate tevaggul eyle.
Nazm-ı kudema ve fenn-i tarih
Gülnahl-i fesahate bün ü bîh.
Gelse bir araya saye vü mihr
Olmaz bir arada cehl ile şi'r.
Olsa ne kadar kavi-tabiat
Yoktur cahil sözünde kuvvet.
Pek tab'ına itimat edenler
Bulsa dahi bazı hoş sühanler
Bilmezlik ile düşer hataya,
Uğrar başı cehl ile belâya.
Ya söyle sözü, güher nisar et;
Ya samt ü sükûtu ihtiyar et!
Vardır daha bir nice vesail,

Eş'ar olur onlar ile kâmil.
Şi'r olmak için cedid ü fahir
Şairde gerek ferağ-ı hatır.
Olmaz harem-i derunda makrun
Ekmeğe telâş ile mazmun.
Şair olamaz eğerçi zengin,
Fakr ile de kalmaz onda temkin.
Âlemde budur hele mücerrep:
Olmaz işi şairin mürettep.
Talih akla muavin olmaz,
Baht ile hüner mukarin olmaz.
Şairde gerek o rütbe sâman
Ta olmaya payimal-i nadan.
Ya ateş-i aşk ile olur zâr,
Ol hal ile ede nazm-ı güftar.
Yahut müteessir ola şair
Ta şi'ri dahi ola müessir.
Memduh ya kadrda gerektir,
Söz gevher ü müstemi mehenktir.
Yahut ola meclis-i sühande,
Bahs edile şi'r o encümende;
Eş'arına olalar muarız,
Efkârına olalar münakız.
Terkeyliye kibr ile inadı,
Hasretmiye nefse itimadı.
Vaki göricek bir itirazı
İnsaf ile hakka ola razı.
Terk ile isabet iddiasın,
Islah ede der'akap hatasın.
Vardır nice hotpesend-i nadan,
Kendin sanıp efdal-i sühandan.
Toplar başına bir iki cahil
Efkârda kendine mümasil,
Eyler hezeyanın onlara pey;

Onlar tahsin eder peyapey.
Hem der ki zi şairi eser nist,
Ustad-ı sühan menem diger nist.
Bilmez ki eder o gâv-ı natık
Kendisine kendisi fenalık.
Şî'ri ile fahreder cihana,
Yok, humkunu neşreder cihana.

İster işen anlamak cihani
Öğrenmeli avrupa lisanı.
Etmiş orada fûnun terakki,
Tahsilden eyleme tevakki.
Bilmek gerek ordaki fûnunu;
Terkeyle taassub u cünunu!
Onsuz kişi tam şair olmaz,
Bir kimse lisanla kâfir olmaz.
Sende var ise eğer hamiyet,
Tahsiline eyle sarf-ı himmet,
Kıl tercüme onları ziyade
Ta milletin ede istifade.
Eş'arına hem de eyle dikkat,
Onlarda da başkadır fesahat.
Mir'at-ı dilin olur mücellâ,
Niru-yu tabiatın dü balâ.
Ahzeyle sanayi ü ulûmun,
Terkeyle zemaim ü rüsumun.
Taklit ile aslım unutma,
Milliyetini hakir tutma!
Sair akvama meyli akmaz:
Kıpti kıptiliğin bırakmaz.
Ondan alçak gerek ki maye
Milliyetin etmiye vikaye.
Bilmem ki neden her işte mutlak
Avrupalıya mukallit olmak!

Onlarda bu fikr-i fasit olmaz,
Yekdiğerine mukallit olmaz.
Fikretmeli ki Cenabı Bıçun
Ettikte beşerle arzı meskûn
Her iklime havas vermiş,
Her kavme mizac-ı has vermiş.
Mümkün müdür etme bir firengi
Afrika'da hemmizac-ı zengi!
Kabil mi ede Racine, Lamartine
Nef'i gibi bir kaside tezyin!
Mümkün mü Senayi vü Farazdak
Moliere gibi bir tiyatro yazmak!
İklimde hükmü yok mu farkın,
Vaziyeti bir mi Garb ü Şarkın?
Olmaz mı tehalüf-ü cibilli,
Yekşive midir tıba-ı milli?

Onlarda gelen sühanserayan
Bir başka zeminde oldu gûyan.
Onlardaki ehl-i nazın ü tâbir
Ahvali eder sühanle tasvir.
Bir gülşeni vasfa etse agaz
Eşkâlini evvel eyler ibraz.
Eyler tafsil tûl ü arzın
Söyler ahval-i tab'-ı arzın.
Etraf ü civarını unutmaz,
Hattâ has ü hârını unutmaz.
Şairleri müzlere taparlar,
Sanatlı tiyatrolar yaparlar.
Bir vakayı onda dercederler,
Mahsul-ü kuvayı harcederler.
Eylerken o haleti tasavvur
Elbette eder kişi teessür.
İcra etse onu hususâ

Üstat oyuncular, ne alâ!
Lâkin böyle eserlerin hep
Ahlâk-ı umuma sanma mektep.
Yüzde biri maksada müsadif,
Doksan dokuzu ona muhalif.

Eş'ar nekave-i zebandır,
Miyar-ı belâgat-i lisandır.
Ayinesi şî'rdir lisanın,
Her kârı lisanladır cihanın.
Eş'ara gelir ise tenezzül
Elbette lisan bulur tezelzül.
Ef'al-i beşer olur müşevveş,
İşlerde zuhur eder keşakeş.
Olmaz zib-i sımah-ı rağbet
Avaz-ı evamir-i hükûmet.
İşte bu sebepledir ki şahan
Etmiş şuarayı gark-ı ihsan.
Sair vüzera gibi efazıl
Teşrifata olurdu dahil.
Var mı acaba mülûke lâyıf
Şair gibi bir nedim-i sadık!
Memduha eder o ehl-i hikmet
Dünyada vü ahirette hizmet.
Dünyada senasın eyler ifa,
Ukbada iken de namın ipka.
Bu dehre nice şeh-i cihanban
Geldi gitti, olundu nisyan.
Bir Gaznevi nam ü şöhret aldı,
Şehname'de çünkü ismi kaldı.
Sadi eğer etmeseydi irat
Kim eyler idi Etabek'i yat?
Ezkâr-ı Hüseyin Baykara'yı
Hıfzeyledi Cami yü Nevayi.

Madâm kelâm cavidandır,
Eş'ar dahi ebetnişandır.
Her hoş söz kim gelir zebana,
Âlemde kalır o cavidane,
Amma dediğim sühan sühandır,
Nedretle çü dürr-ü bisemendir.
Gevher bedel ona elbet olmaz,
Tahsinden özke kıymet olmaz.
Durdukça cihan durur o gevher
Manend-i kıyam-ı asl-ı cevher.
Olmaz o kelâmı mahve bais
Enbuh-u takallüb-ü havadis.
Bir böyle edibe dense şayan
Fermanferma-yı mülk-ü irfan
Kim mülk-ü sühande bimuhaba
Fermanını hame eyler icra.
Epkâr-ı maani-i mürettep
Saf saf dizilir huzuruna hep.
Eyler o sühanver-i cihangir
Bir fikr ile bin cihanı teshir.
Başında eğerci tacı olmaz,
Divan-ı mürettebi bozulmaz.
Ta haşre kadar durur mukarrer
Sahip-divan olan hünerver.
Düşmanları mahvolur zamanda,
Fazlın eseri kalır cihanda.
Hayr ile kalır felekte namı,
Budur fuzalânın intikamı.

OSMANLI ŞAİRLERİ

Türki eş'arı ehl-i tahkik
Üç sınıfa eder bina vü tefrik:
Baki'ye gelince nazmıgûyan
Oldu Kudema-yı ehl-i irfan;
Ondan Nabi'yedek Evasıt,
Eş'ar henüz değildi sakıt;
Ondan sonra gelir Evahır,
Bu sınıfta şair oldu nadir.

Evsafta Nef'i-i sühansaz
Sultan-ı serir-i mülk-ü icaz.
Hemrah olamaz onunla yâran:
Şehbaz ile save olmaz akran.
Ol tarz-ı beyan, o hüsn-ü üslûp,
Ol tavr-ı bedi o veçh-i mergup!
Her matlaba hastır edası,
Her nağmede başkadır sadası.
Bir harbi ederse vasfa agaz
Gûya işitir kulaklar avaz.
Bir arbede, bir hücum-ü çalâk,
Pür hançer ü miğfer ü çekâçâk.
Bir hamle eder ki hasm-ı dine
Gûya iner asüman zemine.
Öyle kılıç urdurur ki farzı
Eyler iki pare gâv-ı arzı.
Bir espi beyana bulsa meydan

Seyrine eder burakı hayran:
Gitse olur ateş-i cihansuz,
Durdukta bir afet-i dilefruz.
Bir hanenin etse vafını yat
Eyler onu sanki cennet-abat.
Fahriyede yoktur ona sani,
Meshur eder âdemi beyanı.
Ettikte kasideye seragaz
Ta âhıradek olur yekâvaz.
Tab'ında olur hilâf-ı âde
Gittikçe mûsaraat ziyade.
Nef'i bunu sanma müft bulmuş:
Üç padişehin nedimi olmuş.
Şultan Ahmet, Şehit Osman,
Dördüncü Murad-ı Kahraman-şan
Şair idiler hem ehlperver;
Nef'i nasıl olmasın sühanver!
Her şah-ı sühanşinas-ı arif
Etmiş onu garka-i avatîf.
İnsan ki görür bu itibarı,
Gitmez mi elinden ihtiyarı!
Etmez mi kelâma bezl-i imkân
Sözden gören iltifat ü ihsan!
Lâkin feleğe hüner gerekmez,
Her barı çeker, bu barı çekmez.
Gerdun yedi başlı bir yılan-ıdır,
Melsuu bütün hünerverandır.
Bir kaç gün olursa da mûsait
Encam eder revacı kâsit.
Eltaf-ı sipihr bizde kalmaz,
Hangi nefesi verir ki almaz?
Şultan-ı Cihan Murad-ı şair
Ağzına döker iken cevahir,
Ne eyledi ise etti gerdun,

Kıldı o şehidi garka-i hun.
Bayram gibi bir har-i zeman
Kıyda o yegâne-i cihana.
Hem Sabri-i hoşeda-yı şair
Nefi ile oldular muasır.
Âsarı lâtif, lik azdı.
Bir berceste kaside yazdı,
Amma ne kaside, pay ta ser
San süpha-i dürr ü ikd-ı gevher.
Gûya ki sıkıp bütün havâsın
Cem' eylemiş onda hep kuvasın.
Bir vadi-i hastır o vadi,
Kimse söze vermedi o tadı.
Bir matlai var gazelde hattâ
Mûciz dedi ona ehl-i mâna.
Elhak o sühan güzel sühandır,
Nef'i dahi ona gıptazendir.
Peyrevliğin iltimas eyler,
Ol nazımdan iktibas eyler.
Yok başka sözü eğerçi böyle,
Divan değer **ol kaside** söyle.

Ol asrda bir danı Riyazi,
Bağ-ı sühanin gül-ü beyazı.
Bir şair-i pâk-i nüktedandır,
Meydan-ı hünerde pehlivandır.
Pakize kasideler demıştir,
Berceste neşideler demıştir.
Fahriyeleri beligdir pek,
Zaten güzeli ne hacet övmek.
Nabi dahi söylemiş kasait,
Amma ki makule-i zevait.
Uymaz ona pek kaside nazmı,
Tevhid'idir en güzide nazmı.

Sulhiyesi, Nât ı dilnişindir;
Azliyesi bir güzel zemindir.
Ancak görünür ki külfet etmiş,
Gûya cebr-i tabiat etmiş.
Bir öyle hünerver-i sühanza
Yazmak gerek idi ondan âlâ.
Nabi'ye Münif iken mukallit
Ondan eblâğ demiş kasait.
Nabi'ye yaraşır idi hakkaa
Ol iki kaside-i dilâra.
Zira iki müntehap eserdir,
Emsali görülmemiş güherdir.
Amma ki gazelde Nabi-i pir
Olmuş o da Husrev-i cihangir.
Tâkid-i rekike uğramaz hiç,
Eyler okudukça tab'ı tehyiç.
Yok zerre tenafür-ü ibarat,
Hot mali gibidir istiarat.
İrsal-i meselde misli yoktur,
Bu şivede söz eğerçi çoktur.
Olmaz o şeker gibi ibare,
Ol terkibat-ı hoşgüvare!
Destinde misal-i mum, terkip
Kastettiği şekl ile bulur zip.
Terkipte tarzı farisidir,
Etvar-ı Acem mümarisidir.
Nabi'ye bu ihtirâdır has,
Teslim eder onu ehl-i ihlâs.
Raşit ile Vecdi, Lem'i, Rami,
Ragıp, Aşım, Münif ü Sami
Ol mektebe oldular müdayim,
Ol haceden oldular mülâzim.

Âsar-ı Fuzuli-i Iraki
Vadi-i gazelde hayy ü baki.
Yanıktır o âşıkın kitabı,
Nazmında kokar ciğer kebabı.
Etmez gazeline fikr-i sanat,
Sanat olur onda bîsınaat.
Peyrevleri olmaz ona emsal,
Taklit olunur mu kıyl ile kal!

Hem bir dahi Eski Naili'dir
Pakize-sühan, edip şair.
Elfazı selis ü müntahaptır,
Mazmunları bais-i tareptir.
Tenkih eder sözü o dâna,
Bercestedir onda lâfz ü mâna.
Bu yolda veli kelâmı çok yok,
Melbusundan bürehnesi çok.

Ruhi ile Hami-i sühansaz
Yekşive vü yek'eda, yekâvaz.
Çün ikisi de Irak'tandır,
Ehl-i dil ü sahib-i sühandir.
Onlarda veli güzide eş'ar
Gûya ki cemende nadir ezhar.
Divanları, nısfıtan ziyade,
Ya haşv ya birreze ya sade.
Ruhi'ye veren kemal-i şöhrat
Terkibinde olan letafet.
Amma ki eğer beveç-i tahkik
Seng ü gülheri olunsa tefrik,
Azdır sühan-ı giranbahası,
Bakisi acuzeler duası.

Tanzim-i gazelde bir de Yahya
Bir vadi-i has kılmış ihya.
Nazik söyler sözü begayet,
Bir sadelik içre bin letafet.
Gûya kırılır elinde elfaz,
Mazmunları ruhu eyler ikaz.
Bu şivede bir dahi Bahayi
Bülbül veş eder sühanserayi.
Pek dilkeş ü âşıkane söyler,
Târiz eden yabana söyler.
Sonra bu yola Nedim gitmiş,
Taklit etmiş, ziyade etmiş.
Elfaza yeni hızap vermiş,
Bir kat daha ab ü tap vermiş.
Lâkin gâhi tecavüz etmiş,
Ta mertebe-i mizaha gitmiş.
Bir cisme demek için musaffa
Yaptırdı kamer ile murabba.

Sabit dahi şair-i metindir.
Ol tarzda sahib-i zemindir.
Bir nât-i şerifi var ki dilkeş,
Miraciye dahi ona eş.
Ekser sözü ıstılaha dair,
Mazmunları var, değer cevahir.
Lâkin onu kayd-ı darb-ı emsal
Vadi-i zihafa eyler irsal.
İzzet ile hem Nazîm ü Sami
Bir şivede nazmeder kelâmı.
Hakka ki Nazîm hoş-edadır,
Vassaf-ı Habib-i Kibriyadır.
Hiç kimsede yoktur ol tabiat,
Bir şaire olmadı bu devlet.
Elgıpta o pir-i pâk-raya,

Sarfetmedi ömrünü hebayâ.
Hasreyledi nâte ruzigârın,
Hazırladı gitmeden mezarın.

Parlak görünür eğerçi Sami,
Teşviş eder ekser-i kelâmı.
Eyler sözü gâh öyle muhtel,
Etmez onu dert akl-i evvel.
Birbirine sözleri değil eş,
Aybaşları yazdığı müşevveş.
Etmez ise iltizam-ı külfet
Rengin söyler sözü begayet.

İzzet Paşa da hoş-edadır,
Vardır galatı velik nadir.
Âsarı eğerçi çok değildir,
Matbu kelâmı yok değildir.
Şayandır olur ise müfahir:
Methetti onu Münif-i şair.

Vehbî-i Kadim nüktedandır,
Asrında reis-i şairandır.
Var haylı kasidesi mükellef,
Var nice gazelleri müreddef.
Amma ki o asrın iktizası
Etmiş onu yave müptelâsı.
Söz bulmak için mizaca evfak
Söz bulmağa olmamış muvaffak.
Divanı eğerçi var mürettep,
Haşv ile zihaftan mürekkep.
Eş'arı dökülse hep huzura
Gelmez sekiz on gazel zuhura.
Hem Köprülüzade, merd-i kâmil
Esat Paşa-yı bimuadil,

Hasim'dir ona gazelde mahlâs,
İklim-i sühan ona muhassas.
Mazmunları var ki ruh-u dildir,
Bilmem niye müstehir değildir.
Divanını görmedim mürettep,
Buldum bir iki gazel ki ağrep.
Böyleyse eğer bütün makali
Yoktur ona bir eş ihtimali.
Bir de bu sülâleden sühanza
Abdullah namı hem de paşa,
Nazm-ı arabide ol muvaffak
Ya İbni Huface ya Farazdak.
İğrak denirse müdeama,
Bul nazmını bunda, bak kelâma.
Zannetme ki müntahap o sözler,
Divanı da böyledir seraser.
Bu iki hafidi Köprülü'nün
Fahırır o dude-i güzinin.

Asım ile Ragıp oldular hem
Şeyhülislâm ü sadriâzam.
Sözde ikisi dahi metindir,
Gayette lâtif ü dilnişindir.
Yekdiğere lik olunca nispet
Ragıp'tır olan müreccah elbet.
Eş'arda mühmelâtı yoktur,
Azdır pesti, bülendi çoktur.
Şi'rinde olur o merd-i nâkıt
Nabi ile Saip'e mukallit.
Bahr-i hüner idi sinesinde,
Fazlı görünür Sefinesinde.

Vehbi'ye lûgatte yoktur akran,
Tuhfe ile **Nuhbe** iki burhan.

Elhak bu iki eser güzeldir,
Yok misli denir ise mahaldir.
Bilhassa Nuhbe müntahaptır,
Keşşaf-ı belâgat-i Araptır.
Hoştur dahi mesnevisi, elhak;
Nabi'ye ikinci dense elyak.
Amma ki kaside vü gazelde
Benzer kokusuz güle cebelde.
Eş'arı, değil tabiatıyla,
Söyler sözü ilm kuvvetiyle.
Bir de ne acep ki halkı ol bir
Sirkatten edip hemare tahzir
Eyler iken itina özüne
Uğrar kendi büyük sözüne.
Divanında o müfti-i fen
Düzd-ü sühanin dilin keserken
Manzumesi Mirza Nasir'in
Divanında durur o pirin.
Ketminde acep tekellüf etmiş,
Tahrif etmiş, tasarruf etmiş.
Sanmış onu kimse duymamıştır,
Hayfa ki gılâfı uymamıştır!
Ol nazm-ı güzin durur seraser
Ateşkedede misal-i ahker.
Vâsıf dahi bir lâtif şair,
Malûmatı velik kasır.
Yara-yı tabiat ile söyler,
Gayette selâset ile söyler.
Vehbi gibi ilmi olsa kâmil
Nabi'ye olur idi mümasil.
Vehbi'ye verilse tab'- vâsıf
Bir şair olurdu tam ü arif.

Yok Rum'da mesnevi demiş çok,
İran'a kıyas olunsa hiç yok.
Bu yolda imam-ı ehl-i irfan
Mevlit eserin yazan Süleyman.
Oldur şuara-yı Rum'a üstat,
Oldur eden ehl-i nazmı irşat.
Manzum o menakıb-ı mukaddes
İspat-ı kemal için ona bes.
Bilmem ne sühandir ol sühanler,
Aşüfte olur hep işidenler.
Ya Rap, o ne suziş, ol ne sözdür!
Surette eğerçi sade, düzdür,
Aşk u sühan onda müctemidir,
Baştan başa sehl-i mümtenidir.
Dört yüz seneden beri efazıl
Bir söz demedi ona mümasıl.
Tanzirine çok çalıştı yâran,
Kaldı yine bikr misl-i Kur'an.

Şeyhi dahi gelmiş ol zamanda,
Bir haylı eser komuş cihanda.
Elfazı veli kaba begayet,
Mânaca da yoktur onda lezzet.
Etmiş idi sonra Zati-i pir
Pervane vü Şem'i nazm ü tahrir.
Gerçi sühani biraz kabadır,
Çok sözleri var ki dilrubadır.
Ondan sonra seza-yı itra
Sahip-**Hamse** edib Yahya.
Olmuş idi ol güzide şair
Sahipkanun ile muasır.
Seyf ehli idi o ehl-i temyiz,
Seyfi kalemi gibi idi tiz.
Görmüş onu Sonradan Atayi

Hamse yazıp etmiş iddiayı.
Lâkin biri gül, ikinci kildir;
Beş parmak yeknesak değildir.
Manzume-i dilkeş-i Fuzuli
Hayran eyler hele ukulü.
Leyli Mecnun eğerçi çoktur,
Amma ki bunun misali yoktur.
Hakani cihan-ı nazma bakan,
Yok Rum'da ona misl ü akran
Bir **Hilyesi** var ki muhtasardır,
Ama sözü serteser güherdir.
Bir tarzda nazmeder makali
Tanzirinin olmaz ihtimali.
Yok şüphe ki feyz-i Ahmedidir,
Bir mucize-i Muhammedidir.
Cevri vü Nahifi ile Şakir
Hep ol eserin mukallididir.
Hakka ki Nahifi-i hünerkâr
Yazdı nice bergüzide âsar.
Tahsin o şair-i kaviye
Kim tercüme yazdı **Mesneviye**.
Manzum olarak o eyledi hem
Her beytini türkiye mütercem.
Fıkr et, ne kadar bezaat ister,
Bu nazım ne istitaat ister!

Nabi de bu yolda pehlivandır,
Hayriyesi fazlına nişandır.
Ol hüsn-ü eda, o hüsn-ü tâbir
Eyler işiten kulağı teşhir.
Her unvan bir güzide mısra,
Her hutbede bir yegâne matla.
Zannetme ki azimayış etmiş,
Ehl-i hünere nümayış etmiş;

Sanat ile eylemiştir ol pir
Asrındaki hal-i mülkü tasvir.
Zulm-ü vüzerayı söylemiştir,
Hal-i fukarayı söylemiştir.
İlm ü edep öğretir zamana,
Tâlim-i kemal eder cihana.
Amma ki denirse **Hayr-Abat**
Hayriye ile denir mi hemzat?
Ben de ederim bu kavli teslim:
Hemhal olamaz ücaca tesnim.
Hayriye kemali onda gaip,
Haklı görünür biraz da Galip.
Za'fın görüp onda şir-i nazmın
Sürmüş üzerine pir-i nazmın.
Ol şevk ile **Hüsni ü Aşk**'ı yapmış,
Elhak, dede can külâhı kapmış.
Sarfeyleyip ona cümle tabı
Pek şiveli yazmış ol kitabı.
Gelmıştır o şair-i yegâne
Gûya bu kitap için cihana.
Lâkin niçin ol dilir-i bâhis
Hayriyeden açmamış mebahis?
Bir harf demez risalesinde,
Almaz yada makalesinde.
Hayrâbad'ı hele beğenmez,
Hayriyeye ya niçin özenmez?
Çün maksadı imtihandı, bence
Akva ile tutmalıydı pençe.
Hem de yaraşır mı bir dilire
Fahr ede tagallüp ile pire!
Çün gelmez bir çiçek ile yaz,
Diğer sözüne nazireler yaz!
Divanını aç elinle şöyle,
"Beş beytine bir nazire söyle!"

Sıf-ı Muteahhırin'e serdar,
İzzet Molla, o rind-i güftar.
Her yolda lâtiftir beyanı,
Olmaz hele Mihnnet-i Keşan'ı!
Gerdunedeki güzel hayali,
Ayineler ile hasbihali!
İrfanına hiç söz bulunmaz,
Tahsin ona ya nasıl olunmaz!
Görmüş mü acap sipihr-i devvar
Bir öyle sühanver-i fedakâr!
Baş koydu bu Devletin yolunda,
Can verdi bu milletin yolunda.
Nadanları men' için hatadan,
Kurtarmağa Devleti belâdan
Kendi başını kodu belâya,
Sivas'ta uğradı kazaya.

TANRIYA ŞÜKÛR VE ÖZÛR DİLEYİŞ

Bu bezmde buldu cay-ı âram
Türk ü Acem ü Araptan âlâm.
Hem herbiri oldu onda zahir,
Âsar-ı güzidesiyle hazır.
Gûya ki müşaare ederler,
Nazm ile müfahare ederler.
Eslâf-ı sühanveranı gûya
Bu mahşer-i evvel etti ihya.
Bunda eser iledir keramât,
Mahşerde amelledir mükâfat.
A'mal kitabıdır bu âsar,
Sârikların onda hali düşvâr.
Cem' olmadı cem' olaldan ecsam
Bir encümen içre bunca akvam.
Ben dördünü bunda hazır ettim,
Gûya cem'-i anasır ettim.
Bu unsur ile, misal-i İsa,
Şi'r ölmüş iken ben ettim ihya.
Sad şükr, beni Kerim-i Mutlak
Bu hizmete eyledi muvaffak.
Şübban-ı hevesnüma-yı tanzim
Etsin bu kitabı levh-ı tâlim.
Ehl-i dile bergüzarım olsun,
Şairlere yadigârım olsun.
Ely hazır olan bu bezm-i nazma,

İnsaf ile kıl nazar bu bezme!
Sade göricek bir intihabı
Târiz için eyleme şıtabı!
Ol nazm ki sence rayegândır,
Bir diğere hoş gelir, cihandır.
Âlem sana münhasır değildir,
Herkes bu cihanda bir değildir.
Uygun düşse meale bir beyt
Divan değer ehl-i hale bir beyt.
Tercih olunur bütün kelâma
Bir mısra müttefik makama.
Hem bir de bu bezm muhtasardır,
Âlâ sözü sanma bu kadardır.
Bir bahr-i cevahir içre daldım,
Ben muktedir olduğumca adım.
Bir katradır ancak aldığım hep,
Derya yine durmada lebalep.
Kim eylese itiraf-ı noksan
Mâzur tutar keremnihadan.
Bir cismde olmayınca sıhhat
Hatırda da olamaz selâmet.
Ben eyler iken bu nazmı tezyin
Rencur idi cism ü can gam-âgin.
Geldim geleli bu hakidana
Açtırmadı göz bana zemane,
Eskam ile geçti ruzigârım,
Alâm idi cümle berk ü barım.
Yazdım ne ise şikeste beste,
Malûm değil mi hal-i hasta!
Memulüm odur ki ehl-i irfan
Bu özü tutar kabule şayan.

İÇİNDEKİLER

ZİYA PAŞA'NIN HAYATI	3
ZİYA PAŞA'NIN ŞİİRLERİ	5
TERCÜBENT	31
TERKİBİBENT	42
TERCÜBENT	54
MÜSEDDES .	55
GAZELLER	61
KİTALAR VE BEYİTLER	76
ŞARKI	77
TÜRKÜ	78
ŞARKI	79
ŞARKI	80
ZAFERNAME	82
HARABATIN ÖNSÖZÜ	94